

Research Paper

Sociological explanation of attitudes and perceptions of flood risk through the analysis of the semantic system of flood victims in Khuzestan province: A Mixed method

Hossein Moltafet¹, Marziyeh shahryari^{2*}

1. Assistant Professor of sociology, Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran university of Ahvaz, Ahvaz, Iran

2. Assistant Professor Department of sociology Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Received:2021/04/19

Revised:2021/08/05

Accepted:2021/06/14

Online: 2021/09/01

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/wej.2022.27822.2308

Keywords:

Khuzestan province, inefficient management, intolerance, environmental shocks, flood risk perception

Introduction: The present study aimed to explain the sociology of attitudes and perception of flood risk by analyzing the semantic system of flood victims in Khuzestan province.

Methods: In the qualitative stage of the research, the method of contextual theory (systematic approach) was used. The studied population is the families of flood victims in Khuzestan province. The data of this study were collected through in-depth interviews and purposive-theoretical sampling with 25 flood-related stakeholders. Data analysis was used to context and introduce the process into category analysis and integration. In the quantitative section, according to the cases resulting from the qualitative section, questionnaires were prepared and distributed to 484 flood-affected areas citizens. In the qualitative section after coding, seven main categories of data emerged.

Findings: The emerging model includes three dimensions of conditions, actions-interactions and consequences. The «conditions» dimension includes the weakness of governmental and non-governmental institutions in providing services, the weakness of crisis management in providing services, etc. as causal conditions; Environmental shocks, family economic vulnerability, poor performance of governmental and non-governmental organizations in providing health and safety education, «action-interaction» dimension, including flood victims feedback, lack of knowledge and awareness about floods, flood risk perception, The confusion of the villagers, etc., and after the disappearance of social capital (people to the authorities), property damage is the impoverishment of people, which is formed around a core category called «socio-economic consequences of floods». In the quantitative part, also based on the results of descriptive findings in the quantitative part in the recent flood, the situation of social capital in the dimensions of trust and social solidarity can be analyzed.

Citation: Shahryari M, moltafet H. Sociological explanation of attitudes and perceptions of flood risk through the analysis of the semantic system of flood victims in Khuzestan province: A Mixed method. Water Resources Engineering Journal. 2021; 15(52): 29-56.

*Corresponding author: marziyeh shahryari

Address: Assistant Professor of sociology, Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran university of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Email: m.shahryari@scu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

In this study, the study, understanding, interpretation and understanding of flood experience, as narrated by the people under study, is considered in different dimensions to provide an understanding of the process of flood experience formation. The shock caused by the significant amount of damage and the efforts of people to compensate for the damage and return to the pre-flood situation is still ongoing. Floods Who, on a daily basis, interact with patterns of power and in the course of social relations with the inhabitants of other areas, markets and other places, media and urban institutions, try to express their situation in order to provide more support to compensate for the damage done to To gain.

Materials and Methods

In the qualitative stage of the research, the method of contextual theory (systematic approach) was used. The studied population is the families of flood victims in Khuzestan province. The data of this study were collected through in-depth interviews and purposive-theoretical sampling with 25 flood-related stakeholders. Data analysis was used to context and introduce the process into category analysis and integration. In the quantitative section, according to the cases resulting from the qualitative section, questionnaires were prepared and distributed to 484 flood-affected areas citizens.

Findings

In the qualitative section after coding, seven main categories of data emerged. Findings: The emerging model includes three dimensions of conditions, actions-interactions and consequences. The «conditions» dimension includes the weakness of governmental and non-governmental institutions in providing services, the weakness of crisis management

in providing services, etc. as causal conditions; Environmental shocks, family economic vulnerability, poor performance of governmental and non-governmental organizations in providing health and safety education, «action-interaction» dimension, including flood victims feedback, lack of knowledge and awareness about floods, flood risk perception, The confusion of the villagers, etc., and after the disappearance of social capital (people to the authorities), property damage is the impoverishment of people, which is formed around a core category called «socio-economic consequences of floods». In the quantitative part, also based on the results of descriptive findings in the quantitative part in the recent flood, the situation of social capital in the dimensions of trust and social solidarity can be analyzed.

Discussion

According to citizens of flooded areas The more the social capital of the citizens is increased, the better the management of social crises will be in them. Social crisis is a condition that can lead to a negative feeling of the present, a negative evaluation of the future, and the feeling that normal solutions are impossible. In social crisis, like any other critical situation, a person suffers from stress and then feels failure and frustration. Then, like any other failure and frustration, a range of reactions is formed in him. Of course, as these critical effects grow, solutions also emerge and grow. These solutions include violent political confrontations (insurgency and revolution), non-violent political confrontations (reformism), and non-violent political confrontations (civic activities). Which are in equilibrium with each other and with social deviations and mental disorders, and finally, if the failure that is the main cause of all of them and the result of the social crisis is not overcome, we will gradually see their balance change from non-violent to violent and from non-political to political. We will be. Also, based on the results of descriptive findings in the quantitative part of the recent

flood, the situation of social capital in the dimensions of trust and social solidarity can be analyzed. In a way, the recent flood changed the people's relationship with the people. Given the diversity of ethnic groups in Iran, a social solidarity occurs when people see that their compatriots with different languages and ethnicities are concerned and sympathetic and sympathetic to them and in their wealth was their partner. This is a positive event that happened. This social solidarity shows that the people are disappointed with the officials and the government, and no one can help them except their zeal. Eventually, the people became distrustful of the government, and although they knew it was not possible, they still wanted to condemn the main culprits of the recent flood.

Conclusion

The recent flood changed the relationship between people and people. Given the diversity of ethnicities in Iran, a social solidarity occurs when people see that their compatriots with different languages and ethnicities are concerned and sympathetic and sympathetic to them and to the extent of wealth. He was their partner. This is a positive event that happened. This social solidarity shows that the people became disillusioned with the officials and the government, and no one came to their aid except their zeal. Eventually, the people became distrustful of the government, and although they knew it was not possible, they still wanted to condemn the main culprits of the recent flood.

Ethical Considerations compliance with ethical guidelines

The cooperation of the participants in the present study was voluntary and accompanied by their consent.

Funding

No funding.

Authors' contributions

Design and ideation: Hossein Multafat, Marzieh Shahriari; Methodology and data analysis: Marzieh Shahriari; Final supervision and writing: Hossein Multafat, Marzieh Shahriari.

Supervision and final writing: marziyeh shahryari.

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

تبیین جامعه شناختی نگرش‌ها و ادراک خطر سیلاب از طریق واکاوی نظام معنایی سیل زدگان استان خوزستان: یک پژوهش ترکیبی

حسین ملتفت^۱، مرضیه شهریاری^{۲*}^۱ استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهیدچمران اهواز، اهواز، ایران^۲ استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهیدچمران اهواز، اهواز، ایران

چکیده

مقدمه: پژوهش حاضر با هدف تبیین جامعه شناختی نگرش‌ها و ادراک خطر سیلاب از طریق واکاوی نظام معنایی سیل زدگان در استان خوزستان انجام شده است.

روش: در مرحله کیفی پژوهش از روش نظریه زمینه‌ای (رویکرد سیستماتیک) استفاده شد. جامعه مطالعه شده، خانواده‌های سیل زدگان استان خوزستان است. داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه عمیق و نمونه‌گیری هدفمند- نظری با ۲۵ نفر از ذی‌نفعان مرتبط با سیلاب، گردآوری شده و برای تحلیل داده‌ها از پنج مرحله کدگذاری باز و تشخیص مفاهیم، توسعه مفاهیم درجهت ابعاد و ویژگی‌ها، تحلیل داده‌ها برای زمینه و وارد کردن فرایند به تحلیل و یکپارچه سازی مقولات استفاده شد. در بخش کمی با توجه به قضایای منتج از بخش کیفی، پرسش نامه‌ای تنظیم و در اختیار ۴۸۴ نفر از شهروندان مناطق سیل‌زده قرار گرفت. در بخش کیفی بعد از کدگذاری، هفت مقوله اصلی از داده‌ها پدیدار شد.

یافته‌ها: مدل ظهور یافته شامل سه بعد شرایط، کنش- تعامل‌ها و پیامدهاست. بعد «شرایط» شامل ضعف نهادهای دولتی و غیردولتی در خدمات رسانی، ضعف مدیریت بحران در خدمات‌رسانی و ... به عنوان شرایط علی؛ شوک‌های محیط زندگی، آسیب پذیری اقتصادی خانواده، عملکرد ضعیف سازمان‌های دولتی و غیردولتی در ارائه آموزش‌های ایمنی- بهداشتی، بعد «کنش-تعامل»، شامل بازخورد سیل زدگان، عدم دانش و آگاهی در خصوص سیلاب، ادراک خطر سیل، دستپاچی اهالی روستا و .. بعد از بین رفتن سرمایه اجتماعی (مردم نسبت به مسئولین)، خسارت به اموال، فقیرتر شدن افراد است که حول یک مقوله هسته به نام «تبعات اجتماعی- اقتصادی سیلاب» شکل گرفته‌اند. همچنین در بخش کمی براساس نتایج حاصل از یافته‌های توصیفی در بخش کمی در سیلاب اخیر وضعیت سرمایه اجتماعی در ابعاد اعتماد و همبستگی اجتماعی قابل تحلیل می باشد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۳۰

تاریخ اولین بازنگری: ۱۴۰۰/۰۲/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۴

تاریخ آنلاین: ۱۴۰۰/۰۶/۱۰

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.30495/wej.2022.27822.2308

واژه‌های کلیدی:

استان خوزستان، مدیریت ناکارآمد، عدم تاب آوری، شوک‌های محیط زندگی، ادراک خطر سیل.

* نویسنده مسئول: مرضیه شهریاری

نشانی: گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

پست الکترونیکی: m.shahryari@scu.ac.ir

مقدمه

و همچنین افزایش قدرت تخریب سیل بخاطر تغییرات اقلیمی منجر به بروز مشکلات زیست محیطی و افزایش تخریب سیلاب‌ها گردید. برخی از این تأثیرات مستقیم و برخی نیز غیرمستقیم، پنهان و نامحسوس است که می‌تواند در طولانی مدت منجر به تشدید مشکلات مردم آسیب‌دیده شود. تأثیرات مستقیم محسوس سیل شامل تأثیر آب سیلاب بر درآمد اقتصادی، زیرساخت‌ها، تولیدات کشاورزی و خانه‌هاست. تأثیرات غیرمستقیم محسوس شامل تأثیرات اجتماعی سیل بر فضا و زمان بروز حادثه، اختلالات ترافیکی است (۲۱). تأثیرات غیرمحسوس مستقیم شامل از دست دادن زندگی، آسیب دیدگی و از دست دادن وسایل پیرامون زندگی مردم بوده و تأثیرات غیرمحسوس غیرمستقیم سیل شامل تأثیرات طولانی مدت بر وضعیت زندگی و تخریب زندگی اجتماعی است. براساس گزارش‌های بانک جهانی نیز در سال ۲۰۱۰ وقوع سیل دارای تأثیرات زیادی بر ساخت و ساز، زیرساخت‌های بهداشتی، برنامه‌های آموزشی و افزایش فقر است. اینکه تأثیرات سیل بر گروه‌های مختلف یکسان نیست و همچنین اهمیت اطلاع از پیامدهای سیل بر زندگی مردم ایجاب می‌کند. این موضوع را به عنوان یک مسئله مهم مورد توجه قرار دهیم (۱۰). اگر چه بررسی طرح‌های مهار سیلاب که به صورت محدود و پراکنده در سطح کشور مطالعه و اجرا شده‌اند، نشان می‌دهد یک راه حل مشخص و مطمئن برای کلیه مناطق سیل‌گیر وجود ندارد اما بدیهی است پدیده‌ی سیل علیرغم همه پیچیدگی‌هایش قابل بررسی و مطالعه بوده و می‌توان در جهت مهار و کاهش خسارات آن و حتی بهره‌برداری اقتصادی از سیل راه‌حل‌های مناسبی جستجو کرد.

با توجه به اینکه در ماه‌های اخیر و با افزایش قابل توجه حجم بارش‌ها در زاگرس مرکزی و جنوبی، استان خوزستان شاهد طغیان رودخانه‌ها و آبگرفتگی و سیلابی شدن مسیل‌ها بوده است و فراتر از آن بسیاری از روستاها در محاصره آب قرار گرفتند. خبر شکستن سیل‌بند‌های محلی مکرر اعلام شد و سیل‌بند‌های آلبوعفری در شهرستان دشت آزادگان، رفیع در شهرستان هویزه و شعبیه در شهرستان شوشتر به دلیل بالا آمدن آب رودخانه‌ها دچار آسیب و شکستگی شد. بر اثر شکستگی این سیل‌بند‌ها مزارع کشاورزی و منازل مسکونی مردم این مناطق دچار آبگرفتگی و خسارت شد. این فقط بخشی از فاجعه سیل اخیر خوزستان است. نمی‌توان از کنار مطالعه سیل با چنان وسعت و دامنه فراگیر به راحتی عبور کرد به ویژه آنکه تعداد قابل توجهی از مردم در شهرهای مختلف استان هنوز درگیر پیامدهای آن هستند (۱۲). بنابراین از آنجایی که تغییرات آب و هوایی و شهرنشینی مداوم احتمالاً خطر سیل و پتانسیل خسارت اقتصادی-اجتماعی را افزایش می‌دهد (۳۲). با تأیید خطرات در حال رشد و افزایش دفعات وقایع سیل، یک تغییر الگوی در مدیریت ریسک نیازمند می‌باشد، که از ایمنی به سمت رویکردهای

سیل یک پدیده طبیعی است که در هنگام بروز مانند هر بلای طبیعی دیگری دارای آثار تخریبی غیر قابل اجتناب است. براساس جغرافیای طبیعی کشور و میزان حادثه‌خیزی، برخی مناطق آن، در بعضی موارد اثرات سوء ناشی از وقوع سیل کمتر از زلزله نبوده و عدم پیشگیری از وقوع آن می‌تواند خسارات جانی و مالی جبران ناپذیری را بر جای گذارد. به طور کلی سیل در هنگام باران شدید یا برف در یک منطقه جغرافیایی خاص که باعث تغییر بستر رودخانه‌ها و تخریب سدها و آب‌بند‌ها می‌شود به وجود می‌آید. ایران به لحاظ برخورداری از موقعیت کوهپایه‌ای و آب و هوای خشک و نیمه خشک، اگرچه در مقایسه با دیگر کشورها مقدار بارش در آن کم بوده و طی سال‌های نرمال، میزان بارشی حدود ۲۵۰ میلی متر دارد اما بارش‌ها در برخی نقاط کشور با شدت و دبی سریع صورت گرفته و با در نظر گرفتن خشکی طبیعت، پس از یک بارش بلافاصله روان آب‌ها ایجاد شده و در صورت شدت بارش باعث می‌شود سیلاب پدید آمده و خسارات هنگفتی به منابع کشاورزی و مالی مردم برسد (۲).

مطابق آمار سازمان ملل متحد در میان بلایای طبیعی، سیل و طوفان بیشترین تلفات و خسارات را به جوامع بشری وارد آورده‌اند، به‌گونه‌ای که تنها در یک دهه میزان خسارات ناشی از سیل و طوفان بالغ بر ۲۱ میلیارد دلار در مقابل ۱۸ میلیارد دلار خسارات ناشی از زلزله بوده است. این امر در کشور ما نیز صادق است و در اغلب سال‌های گذشته حدود ۷۰٪ اعتبارات سالانه طرح کاهش اثرات بلایای طبیعی و ستاد حوادث غیر متوقعه صرف جبران خساران ناشی از سیل شده است. ضمن این که باید توجه داشت بدلیل بهبود روش‌های ساخت و ساز و رعایت ضوابط و مقررات، ایمنی سازه‌ها و تأسیسات در مقابل خطرانی چون زلزله افزایش می‌یابد اما روند طبیعی توسعه در کشورهای نظیر ایران باعث تخریب محیط زیست و منابع طبیعی شده و خسارات سیل مرتباً افزایش می‌یابد. رشد ۲۵۰ درصدی خسارات ناشی از سیل کشور در پنج دهه گذشته مؤید این مدعاست. در استان خراسان شمالی در شش ماهه اول سال جاری ۲۰ مورد سیل مخرب اتفاق افتاده است و این استان از لحاظ وقوع سیل در کل کشور رتبه دوم و از نظر زلزله رتبه سوم را دارد (۱۸). با توجه به اینکه موضوع سیل و مدیریت و کاهش خسارات آن در کشور مورد توجه جدی قرار نگرفته و فقط زمانی که سیلاب مخربی جاری می‌شود و فاجعه‌ای بوجود می‌آید، توجه مسئولین و متخصصین به آن جلب می‌گردد. دولت‌ها در دهه‌های اخیر در ایران تلاش‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بسیاری را به منظور افزایش سطح رفاه و حرکت در مسیر توسعه انجام داده‌اند. با وجود سرمایه‌گذاری دولت‌ها مبنی بر فراهم ساختن زیرساخت‌های روستایی و شهری به منظور کنترل و کاهش اثرات سیلاب‌ها، اما مجموعه‌ای از عوامل مغفول مانده

دانش خاصیت انباشتی دارد و ما از آنچه دیگران انجام داده اند می-آموزیم و بر آن می‌افزاییم. تحقیق علمی فعالیتی نیست که در انزوا و با غفلت از یافته‌های دیگران انجام گیرد (۲۵).

- دستورانی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیق خود با عنوان «بررسی مهمترین عوامل موثر در دبی حداکثر سیلاب از طریق آنالیز حساسیت روابط تجربی» نتایج حاصله نشان‌دهنده حساسیت بالای تمامی روابط نسبت به مساحت‌های کم است به طوری که تغییرات کم در سطوح پایین تأثیر زیادی در مقدار خروجی مدل یعنی دبی اوج سیل دارد. همچنین در بیشتر روابط در مساحت‌های بالا تأثیر تغییرات این پارامتر بر مقادیر دبی سیل نسبت به تغییرات ضریب منطقه‌ای کمتر است به طوری که افزایش کمیت مساحت حوزه باعث کاهش اثر آن بر دبی اوج سیل می‌شود. برخی از روابط مانند روش فولر نسبت به تغییرات دوره بازگشت در دوره بازگشت‌های پائین بسیار حساس هستند. به طور کلی باید اضافه کرد که مهمترین عامل و کم اهمیت‌ترین عامل (از نظر تأثیر روی دبی سیلاب) در روش‌های مختلف و نیز دامنه‌های مختلف مورد نظر متفاوت می‌باشند (۷).

- مریانجی و عباسی (۱۳۸۷) در بررسی «علل وقوع سیلاب در استان همدان» عوامل بوجود آورنده سیل دو دسته اند: عوامل طبیعی شامل شرایط آب و هوایی (بارندگی‌های تکراری، ذوب برف، درجه حرارت بالا) و ویژگی‌های ناهمواری (شیب، جنس خاک و ...) فقر پوشش گیاهی و عوامل انسانی. در استان همدان عوامل بالا در ارتباط با هم شرایط سیل خیلی را به وجود آورده‌اند. بطور کلی می‌توان گفت که بروز سیل در هر منطقه ناشی از تقابل و همسویی عوامل انسانی و طبیعی است (۲۰).

- مختاری (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «راهکارهای کنترل سیلاب» آنچه در قدم اول سبب کاهش این ترس می‌گردد ساخت است که این رسالت علم می‌باشد تا درک صحیحی از پدیده‌ها به انسان بنمایاند و انعکاس صحیح رفتاری جوامع بشری را در مقابله با خطرات این پدیده‌ها بروز دهند. بنابراین در گام اول مقابله پیشگیری و پیش آگاهی نقش برجسته‌ای در این مهم دارد و در بسیاری از مواقع می‌توان با اقدامات پیشگیرانه و پیش آگاهی از صدمات و خسارات جلوگیری نمود (۱۹).

- رضایی (۱۳۸۹) در رساله دکتری خود به «تبیین تاب‌آوری اجتماعات شهری به منظور کاهش اثرات سوانح طبیعی (زلزله) در کلان شهر تهران» پرداخته است، و این طور بیان می‌کند که شهرهای واقع در کشورهای لیبرالیستی همواره با بحران‌های ناشی از نوسانات اقتصادی دست و پنجه نرم می‌کنند (۲۹).

- نقدی پور بیرگانی (۱۳۹۱) در بررسی «بررسی میزان تاب‌آوری نسبت به کاهش اثرات سیلاب‌های شهری» به این نتیجه رسید که تاب‌آوری در شهر اهواز در سطح نسبتاً پایینی قرار دارد. میزان تاب‌آوری

مبتنی بر ریسک حرکت می‌کند. این امر مستلزم اتخاذ دیدگاه‌های جامع است، که مجموعه متنوعی از اقدامات مدیریت ریسک سیل شامل مشارکت فعال ذینفعان، ارتباطات و افزایش آگاهی را در نظر می‌گیرند تاب‌آوری یک رویکرد امیدوار کننده برای مقابله با خطر و عدم اطمینان ناشی از تغییرات آب و هوایی، استفاده شدید از زمین و افزایش آسیب پذیری انسان در نظر گرفته می‌شود (۱۵). برای افزایش انعطاف پذیری دو ویژگی اصلی مهم است: (۱) استحکام و توانایی جذب یا مقاومت در برابر اختلالات، (۲) سازگاری برای کاهش آسیب پذیری (۳۱). از این رو در این پژوهش بررسی، درک، تفسیر و فهم تجربه سیلاب، آنطور که توسط مردم تحت مطالعه روایت می‌شود، در ابعاد مختلف مدنظر است تا از این رهگذر فهم فرآیند شکل‌گیری تجربه سیلاب مهیا شود. تجربه‌ای که به سبب حجم قابل توجه خسارت وارد شده و تلاش افراد برای جبران خسارت و بازگشت به وضعیت پیش از سیلاب، هنوز در جریان است. سیل‌زدگانی که به‌طور روزمره در تعامل با الگوهای قدرت و در جریان روابط اجتماعی با ساکنان سایر مناطق، بازار و دیگر اماکن، رسانه‌ها و نهادهای شهری در تلاش‌اند وضعیت خود را بیان کنند تا حمایت‌های بیشتری برای جبران خسارات وارد شده به دست آورند. استفاده از روش نظریه داده بنیاد این امکان را مهیا می‌کند که موضوع سیلاب در بستر یک فرآیند دیده شود و شرایط مؤثر بر آن، کنش-تعامل افراد درگیر و پیامدهای آن، اعم از افراد درگیر سیلاب و دولت و سازمان‌های مردم‌نهاد که جهت امداد رسانی در صحنه حاضر شده بودند، دیده شود. به عبارت دقیق‌تر، تمرکز این پژوهش بر درک تجربه سیلاب در استان خوزستان از طریق مصاحبه و کسب تجربه ساکنان، مشاهده میدانی و بررسی اسناد و مدارک احتمالی است. بنابراین، درک و فهم و در نهایت به‌کارگیری تجارب افراد درگیر در سیلاب می‌تواند به‌عنوان یک خط مشی برای سیل‌های سال‌های بعد برای کلیه افراد جامعه و شوراها و دهیاران به عنوان مدیران روستایی همچنین مهندسی‌سازی آب و کاهش خسارت‌ها و بهبود روند کمک و ترمیم خرابی‌ها باشد. سؤال اساسی در این پژوهش این است که زمینه‌های ایجاد کننده (اجتماعی- اقتصادی) سیل در استان خوزستان و آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی آن کدام است؟ از این رو، در تحقیق حاضر، این سؤال مطرح است که؛ تبعات اقتصادی و اجتماعی سیل در استان خوزستان براساس نظام معنایی سیل زدگان چگونه است؟ مهمترین بسترهای زمینه ساز آن کدام است؟ سؤال دوم؛ شرایط مؤثر بر شکل‌گیری این تجربه کدامند؟ سؤال سوم؛ استراتژی‌های کنشی سیل زدگان در شرایط سیل چه می‌باشند؟

ادبیات تجربی تحقیق

در ابعاد اجتماعی ۵۱ درصد، اقتصادی ۵۵ درصد، نهادی ۳۱ درصد و بعد کالبدی- محیطی ۴۱ درصد است. همچنین بین سرمایه اجتماعی، پایگاه اجتماعی- اقتصادی و میزان تاب‌آوری رابطه تأیید گردید. میزان تاب‌آوری با متغیرهایی مانند درآمد، سن، جنسیت و بیمه رابطه دارد و با سطح تحصیلات رابطه ندارد (۲۵).

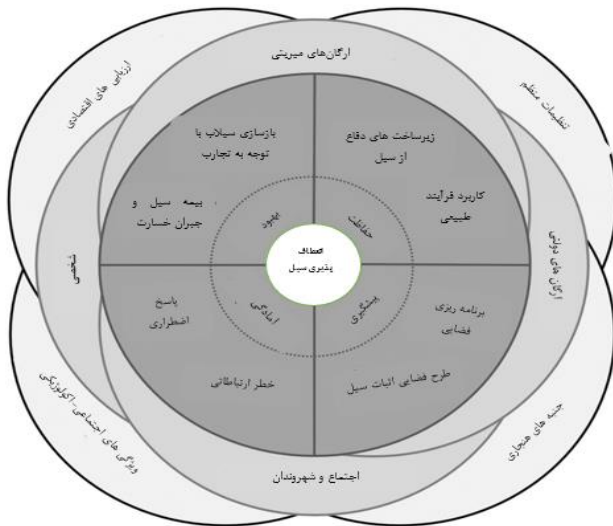
کلایه و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «تحلیل و سنجش آثار اسکان مجدد بر زیست‌پذیری جوامع روستایی (مطالعه موردی روستاهای سیل‌زده شرق استان گلستان)»، هدف از انجام این تحقیق را، بررسی تأثیرات جابه‌جایی روستاهای آسیب دیده از سیل بر میزان زیست‌پذیری ادراک شده توسط ساکنین محلی در منطقه است. نتایج نشان داد در الگوی تجمیع روستاها، در بین ابعاد سه‌گانه زیست‌پذیری، بهترین وضعیت متعلق به بعد اجتماع است اما ابعاد زیست محیطی و اقتصادی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در الگوی جابه‌جایی محدود، در بین ابعاد سه‌گانه زیست‌پذیری، بهترین وضعیت متعلق به بعد زیست محیطی بوده و پس از آن بعد اجتماعی و در انتها بعد اقتصادی قرار دارد. همچنین نتایج نشان دهنده آن است که بین الگوهای اسکان مجدد در زمینه میزان تغییرات زیست‌پذیری، تفاوت معناداری وجود ندارد. در واقع فارغ از انتخاب هر الگویی برای اسکان مجدد، توجه به وجود شرایط زیستی در محل جدید جهت قرار گرفتن شرایط کار و زندگی مردم در یک سکونتگاه زیست‌پذیر از بیشترین اهمیت برخوردار است و باید تلاش برنامه ریزان بر فراهم ساختن کیفیت مناسب زندگی در سکونتگاه جدید- با هر الگویی از اسکان مجدد- باشد (۱۵).

موغانلی (۱۳۹۷) در «بررسی اجتماعی سیل گلستان» معتقد است، در هر چهار سیلاب خطرناک یاد شده هر چند علت اصلی وقوع آنها بارش‌هایی با مقدار و شدت بالا و با زمان بارش کوتاه مدت بوده و هر چهار مورد از نوع سیلاب‌های تند و سریع با دبی لحظه‌ای بالا بوده‌اند، ولی تشدید ویرانی و تخریبات آنها بر زمینه مداخلات انسانی در فضای جغرافیایی منطقه اتفاق افتاده است. این سیلاب‌ها ابتدا تأثیر اولیه خود را بر منابع طبیعی منطقه گذاشته و سپس این اثرات باعث به وجود آمدن موانع و مشکلاتی در فعالیت‌های انسانی نیز شده است. شسته شدن خاک، از بین رفتن دیواره رودخانه‌ها، آسیب دیدن پوشش گیاهی، محدود شدن زمین‌های کشاورزی، سست شدن خاک، تغییر مسیر رودخانه‌ها، جابجایی جاده‌ها و راه‌های ارتباطی و دیگر اثرات سیلاب‌ها حتی منجر به تغییر چشم‌انداز سازمان فضایی استان نیز شده است (۱۸).

قدیمی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تبیین دوره‌های سیلابی رود نيزار قم با استفاده از پادگانه‌های رودخانه‌ای» معتقدند، روش‌های مختلفی جهت تعیین دوره‌های سیلابی رودها وجود دارد. پرهزینه بودن اغلب روش‌ها ما را برآن می‌دارد که با استفاده از روش‌های رسوب‌شناسی کم‌هزینه، دوره‌های سیلابی رودها را تعیین کنیم.

بدین منظور از پادگانه‌های آب‌رفتی که شواهد خوبی جهت بررسی سیلاب‌های گذشته هستند، استفاده شده است. با بررسی ویژگی‌های رسوب‌شناسی و تعیین رخساره‌های رسوبی پادگانه‌ها در رود نيزار قم می‌توان به دوره‌ها و فراوانی سیلاب‌های به وقوع پیوسته گذشته در رودها دست یافت. پس از تعیین قطر بزرگ‌ترین ذرات، با استفاده از منحنی هیلستروم و روابط تجربی، سرعت جریان و آبدهی سیلاب‌های گذشته به دست آمد. در نهایت، تعیین معادلات مربوط به تغییرات قطر - سرعت و قطر - بده جریان به همراه شبیه‌سازی رسوبی توالی‌ها، پیش‌بینی سیلاب‌های آینده را امکان‌پذیر کرد. در این تحقیق مشخص گردید که رود نيزار در گذشته با روند افزایش آبدهی مواجه بوده و در آینده نیز مواجه خواهد بود. از این رو می‌بایست با توجه به محل منشاء سیلاب، زمینه بهسازی ابنیه و ساختمان‌ها در مسیر رود خصوصاً در منطقه ساحلی شهر قم را فراهم نمود (۹).

کابلی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «تبیین تغییرات الگوی زمانی و مکانی شاخص تراکم بارندگی در ایران» معتقدند، تعیین تغییرات الگوی زمانی و مکانی بارندگی نقش موثری در مدیریت منابع آب، کنترل مخاطرات طبیعی و طراحی زیرساخت‌های توسعه ایفا می‌کند. در این پژوهش تغییرات مکانی و زمانی شاخص تراکم بارندگی روزانه (CI) در گستره کشور ایران و با در نظر گرفتن ۸۰ ایستگاه هواشناسی در دوره آماری سی ساله ۱۹۸۷-۲۰۱۶ مورد بررسی قرار گرفت. علاوه بر این روند تغییرات شاخص CI به صورت سالانه نیز توسط آزمون ناپارامتریک من-کندال مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج نشان داد که مقدار این شاخص طی دوره سی ساله و در گستره ایران از ۰.۵۷ تا ۰.۷۱ متغیر می‌باشد. بیشترین مقادیر CI مربوط به مناطق ساحلی واقع در دریای خزر و خلیج فارس است که نشان دهنده تمرکز بارندگی در روزهای خاصی از سال در این مناطق می‌باشد. همچنین ۶۴ ایستگاه از ۸۰ ایستگاه مورد بررسی در این پژوهش روند رو به افزایش مقدار شاخص تراکم بارندگی روزانه را تجربه کرده‌اند. در ضمن با اعمال آزمون همبستگی اسپیرمن بر روی تمامی ایستگاه‌ها مشخص شد که همبستگی معنی‌دار و معکوس میان شاخص تراکم بارندگی روزانه، ارتفاع از سطح دریا و عرض جغرافیایی وجود دارد (۱۳).

شکل ۱- افزایش انعطاف پذیری سیل در سه سطح مختلف عملکرد

جامعه در سال های اخیر به یک ضرورت ملی و جهانی تبدیل شده است. پیشرفت در انعطاف پذیری جامعه نیاز به سرمایه گذاری های بلند مدت و خصوصی دولتی و خصوصی دارد. بر این اساس، برنامه های جامع رشد شهری باید خطر سیلاب را در نظر بگیرند تا از طریق همکاری دقیق بین مهندسان، زمین شناسان، سوسیالیست ها، اقتصاددانان و برنامه ریزان شهری در چارچوب تحلیل چرخه زندگی، جوامع تاب آور آینده را تضمین کنند. در این پژوهش اهمیت گنجانند رشد شهری در ارزیابی دقیق خطر سیل در آینده و چگونگی برنامه ریزی برای شهرسازی آینده باید شامل استراتژی های مبتنی بر علم اندازه گیری در توسعه سیاست ها برای دستیابی به جوامع مقاوم تر باشد (۱۱).

چشم اندازی نظری

در راهبرد استفاده شده در پژوهش حاضر (اکتشافی - متوالی) با توجه به روش کیفی (نظریه زمینه ای) و کمی (پیمایش) پژوهش، در مرحله کیفی، نظریه ها می توانند به منزله راهنمای عمومی پژوهش مدنظر قرار گیرند. به این معنا که نظریه ها نظریه ها به عنوان عناصر مکمل یا الهام بخش در فرآیند تحلیل و تفسیر داده ها، راهنمای عمومی تحقیق، نشان دادن سهم و مشارکت محقق در توسعه معرفت و کمک در تدوین چارچوب مفهومی تحقیق است. همانگونه که اشتراوس و کوربین بر این باورند که استفاده از نظریه ها و رویکردهای نظری مرتبط با موضوع نه با هدف نظریه آزمایی بلکه با هدف ارتقاء حساسیت نظری محقق نسبت به موضوع و همچنین استفاده از نظریه هنگام مدل سازی تجربی تحقیق انجام می شود. در واقع محقق با اطلاع از این نظریات، بر مجموعه مفاهیمی متمرکز می شود، که ممکن است در طول تحقیق مورد نیاز باشند.

تحقیقات نظری در طول زمان چندین ایده اصلی را روشن نموده اند: قبل از ساختن نظریه، باید با دو مسئله روبرو شد تاب آوری شهری در

نتایج یک تحقیق درباره «فاجعه و درک جوامع از تاب آوری اجتماعی»، به شاخص هایی مانند اعتماد، رهبری، کارایی جمعی، سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، معیارها، نگرش ها، ارزش های موجود در ارتباطات و اطلاعات تأکید شده است. در نهایت جامعه تاب آور را درک مفهوم کلی و از دیدگاه جامع شامل عوامل اجتماعی، اقتصادی، نهادی، کالبدی و محیطی تعریف کرده اند (۲۳).

مطالعه دیگر در ارتباط با «سهم جامعه مدنی در مقاومت در برابر سیل سطح محلی: قبل، حین و بعد از سیل روز بوکس ۲۰۱۵ در دره کالدر علیا»، با ایده پردازی انعطاف پذیری سیل در سطح محلی در سه مرحله ذاتی فاجعه های سیل، به این شکاف دانش پرداخته است: قبل از سیل، هنگام سیل و پس از سیل. این مراحل به عنوان پایه ای برای کاوش این مقاله در زمینه کمک های جامعه مدنی در مقاومت در برابر سیل در سطح محلی عمل می کنند. داده ها قبل، حین و بعد از طغیان روز بوکسینگ ۲۰۱۵ از طریق مصاحبه (در سال ۲۰۱۵ و ۲۰۱۷) و از منابع داده ثانویه جمع آوری شد. این پژوهش هنگام تجزیه و تحلیل سهم جامعه مدنی در مقاومت در برابر سیل سطح محلی، اهمیت زمان و مکان را مشخص می کند. این مشارکت ها در طول زمان با یک پاسخ اولیه قوی پویا بودند که با گذشت زمان به دلیل بی علاقه ای، «فراموشی فعال» و عدم قرار گرفتن کاهش یافت. قرار گرفتن در معرض و احساس جامعه به شدت بر سهم جامعه مدنی در مقاومت در برابر سیل در دره کالدر علیا تأثیر می گذارد. مسائل مربوط به نمایندگی و ظرفیت های مختلف مکان محور نیز به عنوان مربوط به سیاست های مبتنی بر مقاومت در برابر سیل مشخص شد. این نتایج برای درک ما از سهم بازیگران جامعه مدنی در مقاومت در برابر سیل پیامدهای بزرگتری دارد و نشان می دهد اگرچه آنها می توانند رویکردهای خاص خاص محلی را ارائه دهند، اما در مورد پایداری طولانی مدت و ماندگاری سهم آنها باید احتیاط کرد. بررسی مطالعات پیشین نشان می دهد بیشتر مطالعات داخلی از منظر مهندسی علوم آب، سایر حوزه های مهندسی مانند عمران و همچنین جغرافیا انجام شده اند و سهم مطالعات جامعه شناختی در ارتباط با تاب آوری و تبعات اجتماعی-اقتصادی و همچنین ثبت تجارب و روایت های ساکنان مناطق درگیر سیلاب بسیار کم است، به گونه ای که فضای مباحثه و نقد و نظر علمی به سیلاب، با ادبیات مهندسی و جغرافیا به دور از تبیین های جامعه شناختی شکل گرفته است (۸).

همتی و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «نقش رشد شهری در تاب آوری جوامع در معرض خطر سیل» معتقدند، توسعه اقتصادی و رشد جمعیت از دلایل عمده گسترش شهری در مناطق مستعد سیل است و درک جامع از تأثیر رشد شهری بر خطر سیل ماده اساسی مدیریت موثر خطر سیل است. در عین حال، برنامه ریزی برای مقاومت

می‌کند (۳). کرسول، طراحی تحقیق به روش آمیخته را مجموعه فرآیندهای کمی و کیفی تعریف می‌کند که به منظور فهم یک مسئله تحقیق استفاده می‌شود (همان). از منظر هدف، در گروه پژوهش‌های کاربردی جای دارد. از نظر چگونگی گردآوری داده‌ها در گروه پژوهش‌های آمیخته اکتشافی قرار دارد که در دو مرحله و به روش متوالی انجام شده است. در این پژوهش با استفاده از روش کیفی به قصد اکتشاف در خصوص نظام معنایی ذینفعان مرتبط با موضوع و تدوین فرضیه‌های پژوهش از نظریه زمینه‌ای استفاده شد و در ادامه بعد از دسته‌بندی و مقوله‌بندی مضامین اصلی به استخراج بخش‌های زیادی از ابعاد متغیرهای مورد بررسی و گویه‌ها، جهت تبیین انگاره‌ها و ذهنیت ساکنین مناطق سیل زده از روش پیمایش بهره گرفته شده است. مشارکت‌کنندگان بخش کیفی پژوهش حاضر، ۲۵ نفر از ذینفعان مرتبط با موضوع، محور گزینش مشارکت‌کنندگان بوده است و در بخش کمی نمونه آماری شامل ۴۷۶ نفر از افراد ساکن در روستاهای آسیب دیده می‌باشد که در مرحله کمی با توجه به اهداف پژوهش از شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی بهره گرفته شده است. به عبارت دیگر، گردآوری داده‌ها در این پژوهش با اتکا به افرادی صورت گرفته که در زمینه موضوع مورد مطالعه یا جنبه‌هایی از آن دارای اطلاعات و شناخت مناسب و نسبتاً کافی هستند. علاوه بر این، بخش‌هایی از بخش‌هایی از مصاحبه‌ها و روایت‌های مدیران و مسئولان استان خوزستان که تجربه حضور میدانی در حین وقوع سیلاب و پس از آن را داشتند نیز مورد توجه و استفاده قرار گرفت.

برابر سیل بر اساس تئوری تاب‌آوری که از بوم‌شناسی سرچشمه می‌گیرد. انعطاف‌پذیری سیستم‌های اکولوژیکی است مربوط به فروپاشی سیستم که با این وجود چنین نگرانی‌هایی که برای شهرها وجود دارد تقریباً بی‌ربط است. بنابراین، مقاومت شهری در برابر سیل نگرانی‌های دوگانه را در بر می‌گیرد: ایمنی سیل در هر فرد و حفظ هویت فعلی شهر تئوری تاب‌آوری برای تاب‌آوری جامعه اعمال شده است، تأکید بر ظرفیت جذب اثرات خطر مکرر و در حالی که تحت تغییر قرار می‌گیرد، نیاز به سازماندهی مجدد تا ساختارها، فرایندها، هویت و بازخوردهای اساسی حفظ شود (۱۷).

به عبارتی یک سیستم انعطاف‌پذیر قادر است بدون تغییر عملکردهای اساسی خود، اثرات خطر را جذب نماید و در همان زمان قادر به تجدید، سازماندهی مجدد و سازگار است. بطور کلی سیل دارای انواع مختلف (ناگهانی، رودخانه‌ای، دریایی و سیل ناشی از ذوب برف) بوده که هر کدام با توجه به شرایط خاص خود خرابی و ویرانی‌هایی را به دنبال دارند (۱۵). در سیل خوزستان هم این مسأله را مشاهده کردیم و علت آن عدم لایروبی رودخانه‌های خوزستان بیش از ۱۰ سال است.

مواد و روش

روش استفاده شده در این پژوهش روش ترکیبی است. روش ترکیبی، که با استفاده از ترکیب دو مجموعه روش‌های تحقیق کمی و کیفی به انجام می‌رسند. روشی است که رهیافت کمی و کیفی را در قالب روش شناسی یک مطالعه واحد یا یک مطالعه چند مرحله‌ای با هم ترکیب

جدول ۱- تاب‌آوری شهری در برابر سیلاب

منابع	تعاریف
(۲۳)	انعطاف‌پذیری توانایی مقاومت در برابر یک رویداد طبیعی شدید بدون متحمل شدن خسارات ویرانگر، آسیب، بهره‌وری یا کیفیت زندگی کاهش یافته و بدون کمک زیادی از خارج از جامعه.
(۲۶)	تاب‌آوری، توانایی بازیگر برای کنار آمدن یا سازگاری با استرس خطر است. این محصول درجه‌ای از برنامه‌ریزی شده است. آماده‌سازی انجام شده با توجه به خطر بالقوه، و تنظیمات خود به خودی یا از پیش طراحی شده در پاسخ به خطر احساس شده، از جمله امداد و نجات
(۱)	انعطاف‌پذیری ظرفیت پیوستگی سیستم‌های اجتماعی - زیست محیطی برای جذب اغتشاشات مکرر مانند طوفان یا سیل به منظور حفظ ساختارها، فرایندها و بازخوردهای اساسی است
(۲۲)	تاب‌آوری در برابر بلایا را می‌توان به عنوان ظرفیت ذاتی یک سیستم، جامعه یا جامعه‌ای که مستعد ابتلا به آن است، مشاهده کرد. یک شوک یا استرس برای سازگاری و زنده ماندن با تغییر در ویژگی‌های غیرضروری و بازسازی خود
(۴)	انعطاف‌پذیری ظرفیت سیستم برای جذب اغتشاش و سازماندهی مجدد آن هنگام تغییر است تا ثابت بماند اساساً همان عملکرد، ساختار، هویت و بازخورد را حفظ کنید

نفر)، استفاده از پرسش‌نامه ساختارمند و بالابودن دقت برآورد (سطح اطمینان ۹۵ درصد در آزمون فرضیه‌های پژوهش) مدنظر قرار گرفت. لازم به ذکر است این تحقیق ۴ شهرستان اهواز، سوسنگرد، حمیدیه، شادگان و دو قسمت بامدژ و توابع و بازدیدی بخشی از عین ۲ اهواز که مورد محاصره قرار گرفته بوده را مورد پوشش قرار داده است. در شهرستان حمیدیه بخش کرخه شامل روستاهای عله ونیه فای، زامل، ضعیف، جنادله مورد بازدید قرار گرفته است که این چهار روستا در امتداد رود کرخه و فاصله خانه‌ها تا رودخانه کمتر از ۵ متر و فاصله خانه‌ها در این قطع نوار ساحلی روستاها تخریب شده اند و روستاهای زامل تماماً زیر آب رفته است در حالیکه بخش کرخه به تهنایی خسارت ۹۰٪ دیده است. در شهر سوسنگرد روستاهای مرئی، گلپهار، شاجرپه، دهلاویه و چند روستای دیگر مورد بازدید قرار گرفته‌اند. دهلاویه همان روستایی می‌باشد که در زمان وقوع سیلاب دارای سیل بند انسانی بوده است و روستای ابوحمزیه از توابع بخش مرکزی بیشترین آسیب را در این شهر داشته است. در روستای شاجرپه هم یک سیل بند بزرگ انسانی زده شده که بنا به دستور دولت مورد تخریب واقع شده و روستا مورد تخلیه واقع شده است. در شادگان دو روستای چسبیده به تالاب شادگان به شکل مستقیم به واسطه‌ی بالا آمدن سطح آب تالاب دچار گرفتگی شده است.

نتایج کیفی

تحلیل داده‌ها برای مفاهیم همان کدگذاری باز است که مفاهیم اولیه و طبقات شکل می‌گیرند. مطالعه تئوری داده بنیاد با کدگذاری باز شروع می‌شود. هدف اصلی از کدگذاری باز مفهوم سازی و طبقه بندی اولیه از داده‌ها است. در واقع، در ابتدا داده‌ها به کوچکترین اجزاء ممکن شکسته شده و سپس، به دقت بررسی می‌شوند و برای هر یک از آنها برچسبی که نشانگر یک رویداد، ایده و یا عملکرد است داده می‌شود. در حقیقت، کدگذاری همان دادن عنوان و یا کد به مفاهیم و یا جملات موجود در داده‌ها است. در ادامه، مشکل و دغدغه اصلی مشارکت کنندگان مشخص و تبیین می‌گردد. تا زمینه بروز این مسئله و بعد نحوه مواجهه یا فرآیند (راهبردهای مواجهه و پیامدهای آن) مشخص شود (۵). در این مطالعه بعد از انجام مصاحبه و ضبط آنها، متن مصاحبه‌ها به دقت رونوشت برداری شد و با دقت خط به خط مطالعه گردید. سپس براساس کدگذاری باز به هر یک از واحدهای معنایی یک کد اختصاص داده شد. برای کدگذاری از کلمات مصاحبه شونده‌گان و یا مفاهیمی که معنای جملات و صحبت‌های مصاحبه شونده‌گان را نشان داد استفاده شده است. همچنین کدها و مفاهیمی که مشابه هم بودند در کنارهم طبقه‌بندی شدند و براساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها، زیرطبقات آنها در طبقات اصلی قرار گرفتند و این طبقات بر اساس تحلیل مقایسه مداوم

در تحقیق حاضر برای گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه نیمه ساختار یافته و رویکردی اکتشافی (مشمول بر مصاحبه، بحث گروهی، مشاهده، گردآوری مدارک و اسناد) استفاده شده است. در این راستا، بعد از تنظیم پروتکل مصاحبه، مصاحبه از مطلعین کلیدی توسط مصاحبه‌گران آموزش دیده (در خصوص ترکیب تیم میدانی تحقیق گروهی از پرسشگران با تجربه و کارآموده پرسش نامه تهیه شده سؤالاتی در خصوص میزان خسارت وارده بر اموال، میزان تأثیرگذاری هر یک از نهادهای اثرگذار، میزان اعتماد و انسجام بین مردم و نهادهای دولتی در زمان پیش، حین و وقوع سیلاب از مردم مناطق سیل زده پرسیده همچنین قسمتی را تحت عنوان سؤالات باز در اختیار اهالی مناطق گذاشته تا تجربه زیسته خود را در آن قید فرمایند) انجام شده است. مصاحبه‌ها با هماهنگی قبلی و در روستاهای خسارت دیده مشارکت-کنندگان انجام شد. مدت زمان هر مصاحبه بین ۳۰ تا ۴۵ دقیقه بود. به طور متوسط هر مصاحبه همچنین، بعد از کسب اجازه از مصاحبه-شوندگان جریان مصاحبه از طریق ضبط صوت جهت تجزیه و تحلیل ثبت گردید. به منظور تحلیل یافته‌های مصاحبه، مصاحبه‌ها بافاصله بعد از هر مصاحبه پیاده شد و چندین بار خوانده شده و به روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم و مطابق با روش استراس و کوربین در سه مرحله ۱- کدگذاری باز ۲- کدگذاری محوری و ۳- کدگذاری گزینشی، تحلیل شدند. در این پژوهش جهت بررسی اعتبار یافته‌های مصاحبه از تکنیک خودبازبینی محقق و تثلیث داده‌ای استفاده شده است. در تحقیقات کیفی "تثلیث" به استفاده از چندین روش یا منابع داده برای افزایش درک جامع از پدیده‌ها گفته می‌شود. تثلیث همچنین به عنوان یک استراتژی در تحقیق کیفی برای بررسی اعتبار از طریق همگرایی اطلاعات مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. از دیدگاه دنزین (۱۹۷۸) و پاتون (۱۹۹۹) تثلیث داده‌ای شامل جمع‌آوری داده‌ها از انواع مختلف از جمله افراد، گروه‌ها، خانواده‌ها، و جوامع، برای به دست آوردن چشم اندازه‌های متفاوت و اعتبارسنجی داده‌ها می‌باشد (۶). در این پژوهش برای احراز پایایی یا قابلیت انتقال یافته‌های مصاحبه از تکنیک‌های ۱. استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری و ۲. توصیف غنی از مجموعه داده‌های مطالعه‌ی مورد نظر در مرحله تحلیل داده‌ها استفاده شده است. و در مرحله کمی پژوهش برای دست‌یابی به اعتبار مدنظر از روش‌های ارزیابی اعتبار درونی و بیرونی استفاده شد. بنابراین، در زمینه اعتبار درونی، به انتخاب دقیق افراد، ابزار اندازه‌گیری دارای اعتبار (محتوا و سازه) و قابلیت اعتماد، کنترل سوگیری پژوهشگر، کنترل عامل زمان و استفاده از تحلیل‌های آماری متناسب با آزمون فرضیه‌های پژوهش توجه شد و در زمینه اعتبار بیرونی، معرف‌بودن نمونه آماری (استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی- طبقه‌ای نسبی)، یک‌دست‌بودن ابزار گردآوری اطلاعات (پرسش‌نامه حضوری)، کفایت حجم نمونه (۴۷۶)

مورد بازنگری و بررسی قرار گرفت و جای برخی از آنها تغییر یافت تا اینکه طبقه نهایی استخراج و زیر طبقات آن مشخص شد. نمونه ای از نحوه کدگذاری و تشکیل طبقات در (جدول ۲) بیان شده است.

جدول ۲- مقوله‌های فرعی، اصلی و هسته‌ای استخراج شده پژوه

مقوله هسته	مقوله‌های محوری	خرده مقوله	مفاهیم
		آسب پذیری اقتصادی خانواده	فقر، محرومیت نسبی، مشکلات مسکن، کیفیت پایین زندگی، تجربه شرایط نامساعد در خانواده
	نگرش‌های مردم به علت سیلاب، عملیات امداد و نجات	نارسائی نهادهای دولتی	عملکرد ضعیف مسئولین، سیل ناشی از سوء مدیریت، نسرپدن مسئولیت زندگی به دست مسئولین امروز نه فردا، روی اعصاب بودن مسئولین، حضور سلبریتی گونه مسئولین در روستاها
		شوک‌های محیط زندگی	عدم دانش و آگاهی مردم در مقابل سیلاب، اتکا به تجارب پیشین، ضعف مدیریت بحران در تداکارت لازم، بی سازمانی در خدمات رسانی، دلخوش کردن به موفقیت سیل بند محلی، عملکرد ضعیف مقامات محلی و استانی، پایین بودن سواد عمومی در مقابل سیلاب
تبعات اجتماعی-اقتصادی سیلاب در استان خوزستان	تعاملات و مسئولان و معتمدان محلی	نفوذ محلی معتمدین و شیوخ در جهت تنویر افکار عمومی	جدی نگرفتن سیلاب، رها نکردن منازل و دام ها، عدم اعتما به دولت، تجربه مقابله با سیل در سال های قبل، عدم توجه به هشدار تخلیه منازل، شنیده نشدن اعلام خطرها، برجسته نمودن ابعاد توسط شیوخ، شوک عمومی در برابر تخلیه منازل، بی توجهی به هشدارهای مدیریت بحران
		ذهنیت و انگاره‌های مردم در سیلاب	ترمیم و اصلاح سیل بند توسط مردم (سیل بند انسانی)، یاری ساندن به همدیگر در مواقع خطر، مشارکت در ایجاد سیل بند بزرگ انسانی، مشارکت مردم با نیروهای امدادگر، شور و اشتیاق از سایر نقاط جهت کمک به مناطق سیل زده، انتقال تجربیات مناطق سیل زده به سایر مردم
		بازخورد سیل زدگان در شرایط بحرانی	احساس خطر کردن، حدس زدن سیل، دستپاچگی اهالی روستا، چانه زنی و تقسیم کار، بازکردن سد توسط دولت برروی مردم، سیل به عنوان بخش از زندگی مردم، عدم التفات دولت در خصوص جابه جایی به مناطق مرتفع‌تر، تجاوز به حریم رودخانه
		ابعاد اجتماعی تخلیه مناطق سیل زده	مقاومت پاسخگویان در واگذاری اراضی، خسارت به اموال، عدم جبران خسارت وارده به اموال، کارکرد ضعیف نهادها در امداد رسانی و اطلاع رسانی، نبود امنیت در توزیع دقیق بسته های غذایی، عدم علاقه مدیریت استان در کمک رسانی، نداشتن مدیریت متمرکز در توزیع مناسب اقلام ضروری

نگرش‌های مردم در خصوص مسائل مرتبط با سیلاب

از نظر مردم ساکن در مناطق سیل زده امداد و نجات بدین علت که روند افزایش سطح آب رودخانه به تدریج بوده و نوعی آمادگی اولیه

با توجه اینکه نتایج حاصل از مرحله کیفی پژوهش مرجع اصلی تدوین الگوی مفهومی است، ابتدا این موارد ارائه و در ادامه به یافته‌های مرحله کمی پژوهش خواهیم پرداخت.

کنونی که هنوز مطالبات مردم در مناطق سیل زده به شکلی مناسب پاسخ داده نشده است برگزاری این گونه جلسات هیچ توجیه عقلانی ندارد و تقدیر و تشکر واقعی را مردم باید با رضایت قلبی از مسئولین انجام دهند نه اینکه مسئولین به همدیگر هدیه دهند. در نقطه مقابل این دیدگاه رویکردی هست که بر این باور است چون این سیل قدرت تخریب بیشتری نسبت به گذشته داشته در نتیجه پیامدهای بیشتری هم بر جای گذاشته است.

دهیار یکی از روستاهای سیل زده سوسنگرد می گویند:
 با هلیکوپتر ارتش از بالا وضعیت آبگرفتگی روستاها رو دیدم. در امتداد روخانه پرواز کردیم. صحنه طغیان آب از جاهای مختلف را که دیدم متوجه شدم چقدر این سیل با سیل های قبلی متفاوت است و قدرت تخریبش بیشتر».

یکی از نکات جالب توجه در ارتباط با واکنش مردم مناطق درگیر سیلاب این است که حتی در مناطقی که خسارات چندان قابل توجه نبوده است مطالبات در حد اکثر است و مردم انتظارات زیادی را مطرح می کنند. بسیاری از اهالی خواستار تعویض کولر، یخچال، لوازم آشپزخانه و دیگر وسایل اساسی زندگی شان با کالاهای نو و تازه هستند در حالی که در بخش قابل توجهی از این روستاها آبگرفتگی بسیار جزئی رخ داده است. سیل حجم زیادی از توجهات را به مناطق محروم شهرهای سوسنگرد، حمیدیه، شادگان و... معطوف کرد و اهالی این فرصت را برای بیان مطالبات خود بسیار مناسب می بینند و شاید این علت اصلی بیان انواع مطالبات در این موقعیت است.

ارزیابی کیفیت خدمات و نحوه فعالیت سازمان های مختلف

ارزیابی مردم در مناطق مختلف سیل زده شهرهای خوزستان از عملکرد کلی سازمان ها و ادارت فعال در مقابله با سیلاب یکسان نیست. برخی از مردم از نحوه خدمات رسانی و حتی از هشدارهای سیلاب گله مند هستند و برخی دیگر عملکرد سازمان های مختلف دولتی و نهادهای مردمی را متناسب با شرایط مثبت ارزیابی می کنند. یکی از دلایل ارزیابی منفی مردم آسفتگی و نابسامانی مدیریت امداد رسانی و بحران بوده است. دلیل دیگر که مردم بر آن تأکید دارند بی توجهی به مطالبات و خواسته های آنان است. هنوز با وجود گذشت چندماه از فرونشستن سیلاب، خسارت های بخش کشاورزی پرداخت نشده و روند بازسازی منازل با انتظارات مردم انطباق ندارد.

حسین از اهالی روستای سهپانیه درباره مدیریت بحران می گویند: «دو سه ماشین شاسی بلند می اومد و افراد کت و شلوارپوش پیاده می شدن و می گفتن ما از فلان اداره

برای مقابله با سیل نزد اهالی شکل گرفت، چندان کار پیچیده و پرمشقتی نبوده است. از نظر مردم سپاه و ارتش زودتر از سازمان ها و نهادها به میدان خدمت ورود کرده اند و ارزیابی مثبت تری از فعالیت این نهادها نزد مردم وجود دارد. هلال احمر و امداد رسانی این سازمان نیز فعالیت های چشمگیری داشتند و در مصاحبه ها مردم بر این موضوع تأکید کرده اند.

در خصوص علت وقوع سیلاب دو نگاه عمده در روستاها وجود دارد، هر چند قرائت های فرعی دیگر را نیز مشاهده می توان نمود. نگاه اکثر مردم روستا این است که، مجموعه دولت در سطح استان به ویژه استانداری و مدیریت بحران نتوانستند با وزارت نیرو هماهنگی لازم را در مدیریت خروج آب از سدها طی ماه های منتهی به سیل داشته باشند. ابوحمید از ساکنان روستای خسرج عوده می گویند: «این سیل رو دولت تشدید کرد. ببینید ما بیاد در قضاوت عادل باشیم منصف باشیم، نمیشه همه رو گردن دولت انداخت بالاخره رودخانه سیل آورد. اما حرفم اینه دولت نابلد بود. فلان مسئول نابلد بود. تنونست مدیریت کنه. اونا باعث شدن سیل خسارت بیشتری بزنه».

این روایت نمادی از هزاران روایت مشابه در مناطق سیل زده است و نگاهی را نمایندگی می کند که منتقد نحوه مدیریت بحران بوده است و به نظر نمی توان به آن بی اعتنا بود. ذیل همین نگاه، در بیشتر روستاها مردم از واکنش دولت به سیل ابراز گلایه می کردند و بر این باورند که دولت با وجود آنکه فرصت کافی برای مدیریت حجم آب ورودی به سدها را داشت فرصت را برای اطلاع رسانی به مردم غنیمت نشمرد و نتوانست جامعه روستایی در معرض سیلاب را با خود همراه کند. آنان معتقدند دولت آمادگی کافی برای مواجهه با این حادثه طبیعی را نداشت و اگر نگویم بیشتر از مردم، ولی به اندازه آنان از سیلاب غافلگیر شد. و به همین دلیل در خدمات رسانی دچار بی سازمانی و آسفتگی در نهادهای مسئول بوده ایم.

اهالی برخی از روستاها می گویند: «در همان لحظات ابتدایی از رسیدن کمک های دولتی قطع امید کرده اند و ارتش و سپاه را در آن لحظات سخت در کنار خود دیده اند در حالی که آنان هم ابزارآلات و امکانات محافظت از مزارع و خانه ها و ابنیه در برابر جریان آب را نداشته اند و نقش شان بیشتر متکی بر کمک رسانی فیزیکی بوده است».

در ادامه برخی از اهالی روستاهای درگیر سیلاب با اعلام اینکه بحران سیلاب تمام نشده بلکه فاز جدیدی از پیامدهای آن هنوز ادامه دارد به ابراز گلایه از رفتار مسئولین پرداختند و برگزاری جلسات تقدیر مسئولین از یکدیگر در استانداری و سازمان ها و ادارات دیگر را به نام تجلیل از خدمات رسانی در سیلاب بی معنا تلقی کرده و آن را مصداق یک نمایش ساختگی توسط کسانی که به فکر مردم نیستند می دانند و با عصبانیت و خشم از آن سخن می گویند. مردم می گویند: در شرایط

اومدیم و می‌خواهیم بحران رو مدیریت کنیم. به نفر ازشون عکس می‌گرفت و اونا هم به ورناندازی می‌کردن منطقه رو و می‌رفتن، روی اعصاب مردم بود رفتارشون. چون در عمل هیچ خیر و برکتی نداشتن...». به نظر می‌رسد سطح انتظار مردم در آن لحظات طلایی مهار سیلاب بسیار بیشتر از صرف حضور فیزیکی مسئولین بوده و مردم منتظر اقدامات عملی برای محافظت از زندگی و خانه‌هایشان بودند زیرا بقایشان تهدید شده بود. اکنون و پس از گذشت چندماه هنوز هم سطح انتظار مردم بالاست. یکی از اهالی روستای حمودعاصی در اطراف بستان در شهرستان سوسنگرد می‌گوید: «در مرکز استان یه قرارگاه بازسازی و نوسازی مناطق سیل زده خوزستان تشکیل شده اما در عمل اینا به سود مردم روستا که مشکلات دارن تموم نشده. اوایل از استان‌های دیگه امدادرسان اومدن و خیلی هم دستشون درد نکنه اما حالا که کار موند و نیروهای خوزستانی خودمون، مشکلات حل نشده برا مردم».

برطبق تأکید مشارکت کنندگان و مشاهدات میدانی محقق، سیل اخیر سبب از بین رفتن زیرساخت‌های مواصلاتی میان شهرها و روستاها گردید و امدارسانی به مردم و توزیع اقلام غذایی، بهداشتی و... متأثر از این شرایط با دشواری‌های بسیاری مواجه شد تا حدودی گله مندی اهالی این روستاها قبل درک است. از سوی دیگر سازمان‌ها، ادارات و نهادهای دولتی و غیردولتی امدادرسان در صحنه بسیار زیاد و متنوع بودند و طبیعتاً در بنبوه فعالیت‌های آنان شاهد بخشی کاری، از قلم افتادگی برخی امور و موارد دیگر که سبب بی‌پاسخ بودن نیازهای اهالی می‌شد و یا در آن تأخیر ایجاد می‌شد می‌توان بخش دیگری از نارضایتی در این زمینه را کشف کرد.

رضا از امدادگران هلال احمر در این باره می‌گوید: «به عنوان کسی که در صحنه خدمات رسانی به سیل زدگان حضور داشته‌ام و از نزدیک شاهد اتفاقات بوده‌ام به مردم حق می‌دهم که از نحوه ارائه خدمات رضایت کامل نداشته باشند. اقلامی که توسط هلال‌احمر با بالگرد یا خودرو توزیع می‌شود، و به سوی مردم پرتاب می‌شد دقیقاً به دست نیازمندان سیل زده نمی‌رسد. اما از این سوی ماجرا هم نباید به سادگی گذشت، تنش‌ها بسیار زیاد بودند و امنیت کافی برای توزیع دقیق از هر نظر مهیا نبوده است». ذهنیت‌ها و نگرش‌های مردم نیز در این باره واجد اهمیت است. برخی از مردم علاوه بر باور به بی‌نظمی در امدادرسانی به بی‌عدالتی کلی در نگاه به مناطق سیل زده سخن می‌گویند.

ابوجلال از ساکنان سوسنگرد می‌گوید: «اگر تهران سیل می‌اومد هم اینطوری عمل می‌کردن. نمی‌گم هیچ کمکی نشد اما حق مردم رسیدگی بهتر از این‌ها بود. نه اینکه نمی‌شد بلکه مدیریت استان دلش نمی‌خواست». روایت حسون لحن ملایم تری دارد: «از همون لحظات اول سیل شاهد بودیم که مردم و دولت پای کار اومدن و بسیج شدن برا ما، از نظر نیرو و امکانات چیزی کم نداشتیم، اما در زمینه مدیریت مشکل داشتیم. مدیریت متمرکز وجود نداشت و همه بنا به توانایی خودشان پای کار بودند. ستاد بحران و هلال احمر نیز زحمات زیادی کشیدند، اما در توزیع اقلام ضروری نیز توزیع مناسبی صورت نگرفت تا جایی که در برخی محلات دو الی سه بار اقلام ضروری توزیع شد و در برخی مناطق اصلاً اقلام توزیع نشده بود و با ما موارد این چنینی نیز مواجه بودیم».

ادراک مردم نسبت به خطر سیلاب

در بیشتر روستاهای درگیر سیلاب و یا در معرض آن در استان خوزستان مردم واکنش‌های جمعی به این خطر نشان دادند و شاهد یک استراتژی جمعی فوری در مواجهه با خطر بوده‌ایم. مشاهدات میدانی و مصاحبه با ذینفعان نشان می‌دهد تقریباً در همه روستاها احداث سیل بند که متکی بر یک دانش چند سده‌ای بومی است بین روستاییان اشتراک داشته و این اقدام استراتژی اصلی آن‌ها در شرایط بحرانی بالا آمدن آب رودخانه‌ها بوده است. سیل بندهای شاکریه و دهلاویه در سوسنگرد نماد استفاده خرد جمعی روستایی و استفاده از دانش بومی احداث سیل بند است.

عبدالرضا که خود متولد روستای خسرج است در این باره می‌گوید: «استان کرمان را به عنوان استان معین در کمک رسانی به روستاهای خسرج تعیین کردن. بیشتر امدادگران اهل کرمان بودن و امکانات و خدماتی که می‌آوردن از اونجا می‌رسید حتی ۳۰۰۰ گونی که برای تقویت سیل بند اطراف رودخانه برامون آوردن از کرمان رسید». او ادامه می‌دهد: «سیل بندها از صدها سال پیش مردم را از خطر طغیان رودخانه کرخه محافظت می‌کردن بنابراین خطر سیل همیشگی بوده اما این بار با مدیریت نادرست استانداری و مدیریت بحران سیل توی خونه هامون اومد. نمیگم اونا باعث مستقیم سیل شدن اما می‌تونستن دستورات به موقع بدن و کار به اینجا نکشد. ما احساس

و عبور از بحران و خطر بالا آمدن آب میان مردم بسیار فراگیر بود اما بتدریج و با افزایش مستمر سطح آب دستپاچی اهالی روستاها بیشتر شد و در این حین رسیدن خبر شکسته شدن برخی سیل بندها در روستاهای همجوار تردیدها را نسبت به موفقیت روش های سنتی مقابله با سیلاب کاهش می داد. برخی از اهالی در واکنش به این شرایط شروع به خارج کردن زنان و کودکان و پیرمردان و سپس برخی از وسایل اساسی زندگی خود از روستا کرده و آن ها را به مناطق امن انتقال دادند. مشاهده میدانی روستاهای شهرهای شادگان و بامدژ اهواز نیز مؤید این دیدگاه است و نشان می دهد آنچه موجب مشارکت جوامع در اتخاذ تصمیماتی برای پیشگیری از خطرها و آمادگی در برابر آن ها می شود، میزان و نحوه ادراک خطرهای آن هاست. در ابتدا خطر سیل چندان برجسته نبود یا حداقل نسبت به دفعات پیشین بالا آمدن آب خطر بیشتری احساس نمی شد اما افزایش تدریجی حجم آب خروجی از سدها افزایش تدریجی اضطراب را نیز در پی داشت.

مشخصاً درباره جدی تلقی کردن خطر سیلاب از سوی مردم باید گفت: در سال آبی گذشته و با توجه به افزایش چشمگیر بارش ها از همان ابتدا، خطر سیلاب از سوی مردم همواره احساس می شده اما درباره شدت و پهنه درگیر در آن مردم هرگز چنین تصویری نمی کردند. مردم در این روستاها حتی پیش از وقوع سیل و تنها با مشاهده بالا آمدن سطح آب در نتیجه افزایش دبی رودخانه ها گرد معتمدان محلی جمع شدند و به چانه زنی و تقسیم کار پرداختند. اما تصورشان این بود که می توانند خطر را با اتکا به توان محلی دفع کنند. کاری که تا پیش از این نیاکان شان و خودشان به طور متوالی با موفقیت انجام داده بودند و در دفاعاتی اندک، البته مغلوب قهر طبیعت شده بودند.

ابوحمره از ساکنان علاونه فای تجارب پیشین خود درباره خطر سیل را چنین بیان می کند: «چندباری سیل ما رو با خودش برده، دارایی ما رو، اما صدها بار هم از ما شکست خورده، ما چندین روستا کنار رود کرخه ایم، قبل از این هم سیل داشتیم، نه فقط سیل از رودخانه که بارندگی شدید همین جا بود اما توی هیچ کدوم اینقدر آسیب به ما وارد نشد. هر چه سیل قبلاً که می اومد با سیل بند مهار می شد اما این سیل خیلی فرق داشت چون دولت سد را برا بردن زندگی ما باز می کرد. دولت نتونست جلو آب رو بالادست بگیره و نمی خواست آب بره توی شهر و به همین خاطر خطر رو برا ما بیشتر کرد».

بخش بیشتر آسیب دیده و سیل زده حمیدیه در امتداد رودخانه کرخه شامل چندین روستاست که البته به دلیل تفاوت ارتفاع از سطح رودخانه همجوار شرایط یکسانی ندارند. از میان این روستاها شیخ طعمه و خسرخ عوده آسیب بیشتری دیدند و علاننه فای و ضعیف، سدره و جنادله در سطح دوم آسیب دیدگی هستند.

خطر می کردیم که مردم عادی بودیم اون ها که مسئول بودن چطور خطر رو احساس نکردن؟».

محمد در این باره می گوید: «روستای خسرخ خلف حمیدیه که دو روز اول مقاومت زیادی از خودش نشان داد هم در نهایت نتونست در برابر سیل ایستادگی کنده و سیل بندش نصف شب شکسته شد. اهالی روستا رو ترک کردن و به جنگل های اطراف رفتن اما بعد از دو روز فروکش کردن آب کار ترمیم سیل بند با کمک کرمانی ها و امدادگران محلی شروع شد. بار اصلی کار روی دوش خود مردم بود اما متأسفانه مدیریت دولتی خوب عمل نکرد». او ادامه می دهد: «خطر سیل در اینجا همیشه مطرح بوده و بخشی از زندگی روزمره ماست. اصلاً اسم این منطقه بخش کرخه است. حیات این مردم وابسته به کرخه است اما طبیعتاً از خطرات طغیان کرخه هم بی خبر نیستیم».

رضا که خود از امدادگران حاضر در سیلاب اخیر حمیدیه بوده است می گوید: «۴۰ کیلومتر سیل بند سنتی مسیر خسرخ یکی از نقاطی بود که در سیل متحمل خسارت متعددی شد. ۱۰ کیلومتر از این ۴۰ کیلومتر در سیل سال گذشته استحکام بخشی شده بود اما در سیل اخیر همه این ۴۰ کیلومتر دچار خسارت شد و بخش بیشتر اون به جز یک نقطه از بین رفت. در گذشته سیل بندهای سنتی معمولی در مسیر داشتیم که کار حفاظت را انجام می دادند اما در سیل اخیر با توجه به فشار آب و شکستگی سیل بند اطراف خسرخ، این سیل بند معمولی هم از بین رفته است و باید چاره ای اندیشیده شود. روستای خسرخ خلف زهکشی به عرض دو متر داشت اما به علت عدم پیش بینی لازم، این زهکش پس از سیل به رودخانه ای با عرض ۱۵ متر با عمق ۵ متر تبدیل شد. این نقطه با احداث سیل بندی با یک لوله و خاکریز درست نشد».

مردم طغیان های مکرر رودخانه های همجوار را همواره جدی گرفته اند اما شدت طغیان اخیر که منجر به بروز سیلاب شده است را پیش بینی نمی کردند به همین دلیل شاهد از دست رفتن روزهای طلایی پیشگیری و بسیج میدانی اهالی برای محافظت از روستاها بوده ایم. میان مردم روستاهای مختلف این اتفاق نظر وجود داشته که ارتفاع سیل بندها در دفعات پیشین و بر حسب تجربه به اندازه ای بوده است که جدی ترین خطر را نیز مهار می کند و به همین دلیل امید فراوانی به مدیریت چالش با اتکا به دانش بومی داشته اند. شرایط روحی مردم را از این منظر می توان این گونه توصیف کرد که در ابتدا امید به حل چالش

اوضاع در بخش‌های الله اکبر و بستان در شهرستان سوسنگرد نیز تقریباً مشابه بوده است. روستاهای هوفل، علی آباد، حمودعاصی، سپهانی، شاکریه و... در معرض مستقیم سیلاب قرار داشتند و بسیاری از ابنیه و زیرساخت‌ها در این مناطق کاملاً از بین رفت.

علی دغاغله درباره خطر سیل در این مناطق می‌گوید: «ما چند روز در این روستاهای سیل زده مستقر بودیم. ارتش و سپاه و هلال احمر اعلام هشدار می‌کردند اما مردم بر این باور بودند خطر چندان جدی نیست و دولت فقط می‌خواهد حساسیت‌های عمومی را افزایش دهد و از مردم بخواهد بیشتر مواظب باشند».

سطح آب کرخه که بالاتر می‌آمد اهالی روستاهای مختلف دور هم جمع می‌شدند و شیوخ در جهت کنترل اوضاع به رایزنی با مسئولین محلی می‌پرداختند و بعد از هر نشست سطح حساسیت بیشتری به افکار عمومی روستاییان منتقل می‌شد. بدین ترتیب می‌توان گفت در روزهای نخست ادراک از خطر چندان دقیق نبوده و احساس خطر چندان از سوی اهالی روستاهای مختلف احساس نمی‌شد اما اصرار سازمان‌های کمک رسان و پخش کلیپ‌ها و انتشار تصاویر سیلاب شیراز و استان لرستان به تدریج احساس خطر را افزایش داد.

در خصوص بازتاب درک خطر سیل در زندگی مردم، در میان مردم این اراده و تمایل وجود دارد که با توجه به اثبات سیل خیز بودن محل اسکان شان اگر دولت به آن‌ها التفات ویژه داشته باشد یک جابجایی محدود به مناطق مرتفع تر اطراف داشته باشند و روستا را در جای دیگری به پا کنند اما در عین حال آنان دولت را از نظر اراده در این شرایط نمی‌بینند که بتواند چنین کاری را به پیش برد بنابراین بهترین استراتژی تقویت مجدد سیل بندها و بیمه محصولات و دام‌هاست. درباره بیمه منازل مسکونی و لوازم زندگی روستاییان آگاهی و اطلاع کمی دارند و هنوز برای قضاوت در این باره به گذر زمان بیشتری نیاز است. به عبارت دیگر در برنامه ریزی آینده و با وجود اینکه ضربه سهمگین سیل بر زندگی و اقتصاد روستایی به وضوح از سوی روستاییان درک شده است و با پیامدهای آن در زندگی روزمره مواجه‌اند اما جز تعدادی واکنش محدود و یا تصمیم به مهاجرت کلی در زمینه افزایش ایمنی ادامه زندگی در این مناطق کار چندان از دست اهالی ساخته نیست. در این باره باید از مجموعه محدودیت‌ها سخن گفت که یکی دیگر از آن‌ها، علاوه بر محدودیت‌های مالی پیشین، ضرورت ادامه اسکان در حاشیه رودخانه به علت وابستگی دام‌ها به مصرف پیوسته آب است. موقعیت استقرار روستاها و قرار گرفتن منازل مسکونی به گونه ای است که در وضعیت کنونی و با این سبک زندگی نمی‌توان انتظار دور از ذهن جابجایی داوطلبانه اهالی از حاشیه رودخانه‌ها به ویژه کرخه را داشت زیرا بیشتر اهالی دام‌های سبک و سنگین نگهداری می‌کنند که برای مصرف آب به شکل مستقیم از رودخانه تغذیه می‌کنند.

بعد دیگری از ادراک خطر سیل نزد شهروندان درگیر سیلاب در استان خوزستان به رابطه انسان روستائین و طبیعت باز می‌گردد که بر مبنای آن بسیاری از اهالی روستاهای سیل زده به قرار گرفتن خانه‌ها و یا مزارع در حریم قانونی رودخانه اعتراف کرده‌اند.

حسین از ساکنان یکی از روستاهای حاشیه رودخانه کرخه می‌گوید: «رودخانه یک حریم اره که اگر بخوایم دقیق بهتون بگیم مردم اون را حفظ نکردن و به سمتش آمدن و اشغالش کردن. رودخانه راهش بسته شده و نمی‌تونه مسیر اصلی خودش را بره. معلومه که وقتی مسیرش باز نباشه احتمال طغیانش بالا میره. ما به عنوان شورا هر وقت که به خونه‌های توی حریم تذکر دادیم با واکنش نامناسب اهالی مواجه شدیم. به هر حال هر انسان عاقلی باید به طبیعت محل زندگی خودش احترام بگذاره».

بامدژ در شمال اهواز یکی دیگر از مناطقی است که دچار آبگرفتگی شدید شد. بخش مرکزی اهواز در میان سه رودخانه کارون، دز و کرخه محصور است که هر سه در سیلاب اخیر از حوضه‌های سیلابی و بحرانی خوزستان بودند. در نهایت خروجی سدهای دز و کرخه چند برابر شده و روستاهای اطراف را با سیلاب مواجه کرد. بر اثر آبگرفتگی ۱۳ روستای بخش بامدژ، همه سیل بندهای این روستاها از بین رفته و آب در بعضی از روستاها تا سقف خانه‌ها بالا رفته بود.

ام‌رسول از ساکنان بامدژ درباره خطر سیلاب می‌گوید: «محل زندگی ما همیشه سیل گیر بوده. یعنی سیل مرتب می‌اومده. نه که توی خونه هامون. بلکه مرتب رودخانه‌ها بالا می‌اومدن. طغیان می‌کردن. نه از برون اینجا از برون بالاتر. ما همیشه آماده سیلابیم. نگاه کنید چقدر سیل بند ساختمیم. هر سال پاییز مردم جمع میشن سیل بند را ترمیم می‌کنن. می‌دونن سیل بند چقدر لازمه. حتی طویله‌ها رو و خونه‌ها رو بالا گرفتیم که آب نیاد توی خونه اما این سیل خیلی زیاد بود. خیلی آب بالا اومد».

با افزایش خروجی آب رودخانه‌های ذکر شده در منطقه بامدژ، اهالی با احساس خطر سیل و با ترک خانه‌های خود به سمت مدارس محل اسکان و یا واگن‌های قطاری رفتند که دیگر توان عبور از خط راه آهن منطقه بامدژ را نداشتند و متوقف شده بودند.

آگاهی‌های عمومی درباره سیلاب

طی ماه‌های اخیر، بسیاری از شباهت‌ها، خصوصاً در رابطه با نقش تصمیم‌گیری فردی و در نتیجه پاسخ رفتاری افراد در معرض خطر، من را تحت تأثیر قرار داده است. هنگام تماشای اخبار اخیر و مداوم درباره بحران COVID-19 و اقدامات ما در طول این ماه‌های دشوار، به من یادآوری شده است که چگونه تأثیر رفتار انسان و تصمیمات ما برای نتایج فردی و جمعی ما مهم است. همه ما باید هر روز در مورد

تقریباً سالی یکبار خطر سیل برای ما مطرح میشه اما مقامات محلی و استانی هیچ اقدام عملی برای افزایش سواد عمومی در مقابله با سیلاب نکردند. فقط حرف کلی می زنن. وگرنه اگر روستاییان مطلع باشند که سیل چه پیامدهای ویرانگری می تواند داشته باشد آن وقت قطعاً سطح واکنش شون متفاوت خواهد بود».

بدیهی است به هر میزان که کشاورزان از دانش بالاتری نسبت به علل، اثرات و خطرات سیل برخوردار باشند، رفتار سازگاری آنان افزایش می یابد. به عبارت دیگر، می توان گفت که کشاورزانی که دانش بالاتری در مورد اثرات تغییرات آب و هوایی دارند، تلاش بیشتری برای کاهش اثرات نامطلوب تغییرات آب و هوایی خواهند داشت. همچنین، دانش درباره اثرات تغییرات آب و هوایی منجر خواهد شد تا کشاورزان بیشتر متوجه آسیب های این پدیده شده و در جهت کاهش آن تلاش کنند. به علاوه، دانش بالاتر نسبت به روش های سازگاری منجر خواهد شد تا کشاورزان از بین انواع روش های کشاورزی بتوانند روشی را که تناسب بهتری با شرایط آنان خواهد داشت را انتخاب کنند.

نگرش مردم به علت سیلاب، عملیات امداد و نجات

از نظر مردم ساکن در مناطق سیل زده امداد و نجات بدین علت که روند افزایش سطح آب رودخانه به تدریج بوده و نوعی آمادگی اولیه برای مقابله با سیل نزد اهالی شکل گرفت، چندان کار پیچیده و پرمشقتی نبوده است. از نظر مردم سپاه و ارتش زودتر از سایر سازمان ها و نهادها به میدان خدمت ورود کرده اند و ارزیابی مثبت تری از فعالیت این نهادها نزد مردم وجود دارد. هلال احمر و امدادسازان این سازمان نیز فعالیت های چشمگیری داشتند و در مصاحبه ها مردم بر این موضوع تأکید نموده اند.

درباره علت وقوع سیلاب دو نگاه عمده در روستاها وجود دارد هرچند می توان قرائت های فرعی دیگر را نیز مشاهده کرد. نگاه اکثر مردم روستا این است که مجموعه دولت در سطح استان به ویژه استانداری و مدیریت بحران نتوانستند با وزارت نیرو هماهنگی لازم را در مدیریت خروج آب از سدها طی ماه های منتهی به سیل داشته باشند.

ابوحمید از ساکنان روستای خسرج عوده می گوید: «این سیل رو دولت تشدید کرد. ببینید ما بیاد در قضاوت عادل باشیم منصف باشیم. همیشه همه رو گردن دولت انداخت بالاخره رودخانه سیل آورد. اما حرفم اینه دولت نابلد بود. فلان مسئول نابلد بود. تنونست مدیریت کنه. اونا باعث شدن سیل خسارت بیشتری بزنه».

مواجهه با خطرات و اقدامات رفتاری که ممکن است برای کاهش آنها انجام دهیم تصمیم بگیریم. پاسخ رفتاری کسانی که در معرض خطر سیل هستند نیز می تواند از نظر فردی و اجتماعی در قلب مدیریت مؤثر خطر سیل قرار دارند. تصمیمات توسط افراد در معرض خطر (اقدام بعدی یا بی عملی) شامل طیف وسیعی از مدیریت خطر سیل است و ممکن است به عنوان مثال شامل تصمیمات و رفتارهای مربوط به: خرید ملک در منطقه خطر سیل، اقدام انجام شده برای کاهش خطر، واکنش در طی یک رویداد و اقدامات انجام شده به منظور بهبودی باشد (۲۷). مشاهدات میدانی محقق و گفتگو با ساکنین مناطق سیل زده، امدادگران و دیگر افراد حاضر در جریان مهار سیلاب و امدارسانی نشان می دهد، مردم از دانش کافی و آگاهی لازم برای مقابله با این سیلاب منحصر به فرد در حدی که تماماً به تهدید آن پاسخ دهند برخوردار نبودند ولی در برابر سیل های کم قدرت تر پیشین مقاومت های موفقیت آمیزی انجام داده و در نتیجه تجارب ارزشمندی داشتند. به علت اتکا به همین تجارب پیشین بود که با وجود هشدارهای متعدد حاضر به ترک منازل خود نبودند.

احمد از ساکنین حمیدیه می گوید: «دولت مدام هشدار می داد که روستاهای علاونه تا خسرج و جنادله همه باید خالی بشن. کسی نمونه توی خونه ها. برید به شهر حمیدیه. مردم قبلا سیل دیده بودن و فکر می کردن اینم مته بقیه سیلاب هاست. موندن بعضیا و جوشون هم به خطر افتاد اما اگر بهتر متوجه بودن تصمیم مناسب تری گرفته می شد». پناه بردن به مناطق امن و فرار از صحنه وقوع سیلاب اگرچه در بسیاری از روستاهای استان هزینه مدیریت سیلاب را افزایش داد اما یکی از دلایل این امر را می توان مدیریت ضعیف بحران دانست که پیش بینی ها و تدارکات لازم برای جابجایی احشام و دام ها را در روستاها نکرده بود و به ارزش و اهمیت نقش دام ها در زندگی شکننده روستایی واقف نبوده و یا اینکه نتوانسته با برقراری تعامل صحیح با مردم زمینه جلب رضایت و آرامش خاطر آن ها را برای جابجایی مهیا کند. فقدان دانش کافی و پیوند آن با آشنایی و بی سازمانی در خدمات رسانی و بخشی کاری به همراه مدیریت نامناسب بحران سبب شد اهالی گلابیه های فراوانی را از روزهای آبرگرفتنی و وقوع سیلاب در ذهن داشته باشند و مکرر آن را بازگویی کنند. ناآگاهی مردم سبب شد بسیاری از آن ها تا آخرین لحظات دلخوش به احتمال موفقیت سیل بندهای محلی در ممانعت از ورود آب به روستا را داشتند و حداقل همکاری را در وقت طلایی مدیریت بحران با مسئولین داشتند و از سوی دیگر احتمال بروز خطر را برای خود، خانواده و احتمال آسیب به وسایل اساسی شان را افزایش دادند.

حسن از روستای شاکریه درباره آگاهی از سیلاب نزد روستاییان می گوید: «روستای ما در معرض سیل بوده همیشه.

این روایت نمادی از هزاران روایت مشابه در مناطق سیل زده است و نگاهی را نمایندگی می‌کند که منتقد نحوه مدیریت بحران بوده است و به نظر نمی‌شود به آن بی‌اعتنا بود. ذیل همین نگاه، در بیشتر روستاها مردم از واکنش دولت به سیل ابراز گلایه می‌کردند و بر این باورند که دولت با وجود آنکه فرصت کافی برای مدیریت حجم آب ورودی به سدها را داشت فرصت را برای اطلاع‌رسانی به مردم غنیمت نشمرد و نتوانست جامعه روستایی در معرض سیلاب را با خود همراه کند. معتقدند دولت آمادگی کافی برای مواجهه با این حادثه طبیعی را نداشت و اگر نگوئیم بیشتر از مردم، ولی به اندازه آنان از سیلاب غافل‌گیر شد. به همین دلیل در خدمات رسانی دچار بی‌سازمانی و آشفتگی در نهادهای مسئول بوده‌ایم. اهالی برخی روستاها می‌گویند در همان لحظات ابتدایی از رسیدن کمک‌های دولتی قطع امید کرده‌اند و ارتش و سپاه را در آن لحظات سخت در کنار خود دیده‌اند در حالی که آنان هم ابزارآلات و امکانات محافظت از مزارع و خانه‌ها و ابنیه در برابر جریان آب را نداشته‌اند و نقش‌شان بیشتر متکی بر کمک رسانی فیزیکی بوده است.

تعاملات مسئولان و معتمدان محلی

این هشدارها در سطح عمومی سبب افزایش آمادگی مردم می‌شد اما با وجود عوامل بازدارنده و با وجود جدی‌تر شدن خطر با افزایش سطح رودخانه، نمی‌توانست در عمل حداکثر تأثیر را بر جای بگذارد. از این نظر علاوه بر اینکه رسانه‌های ملی و استانی به شکل مستقیم موضوع افزایش سطح دبی آب را گزارش می‌کردند و مردم را در جریان روند تحولات رودخانه‌ها قرار می‌دادند مقامات محلی سعی داشتند از نفوذ محلی معتمدین و شیوخ در جهت تنویر افکار عمومی بهره‌برند.

مشارکت‌کننده‌ای در شهرستان حمیدیه در این باره می‌گوید: «مدام می‌اومدن توی روستا و اطلاع می‌دادن که سیل در پیشه و بهتره روستا رو ترک کنین. بخشدار میومد بقیه هم همینطور...».

مشارکت‌کننده دیگری در این باره می‌گوید: «هشدار سیلاب زیاد تکر می‌شد. اما مسائل مهم تری وجود داشت که باعث می‌شد این موضوع شنیده نشود. یکی از این مسائل دام‌ها بودن. مردم نمی‌تونستن دام‌هاشون رو توی این شرایط اقتصادی رها کنند و برند. ضمن اینکه تجربه سیل‌های سال‌های قبل هم بود. از دو جهت. اول اینکه خسارتی به مردم پرداخت نشده بود و مردم امیدی به دولت نداشتن که حالا حرفش رو گوش بدن و خونه زندگی شون رو رها کنند و برن. دوم اینکه تجربه نشون می‌داد سیل هر چقدر هم قدرتمند باشه باز هم با سیل بند مهار میشه...».

ابعاد اجتماعی تخلیه مناطق سیل‌زده

با بالا رفتن احتمال وقوع سیل در استان خوزستان روند تخلیه روستاها نیز در دستور کار قرار گرفت. برخی آمارها تعداد کل روستاهای تخلیه

در ادامه برخی از اهالی روستاهای درگیر سیلاب با اعلام اینکه بحران سیلاب تمام نشده بلکه فاز جدیدی از پیامدهای آن هنوز ادامه دارد به ابراز گلایه از رفتار مسئولین پرداختند و برگزاری جلسات تقدیر مسئولین از یکدیگر در استانداری و سازمان‌ها و ادارات دیگر را به نام تجلیل از خدمات رسانی در سیلاب بی‌معنا تلقی کرده و آن را مصداق یک نمایش ساختگی توسط کسانی که به فکر مردم نیستند می‌دانند و با عصبانیت و خشم از آن سخن می‌گویند. مردم می‌گویند در شرایط کنونی که هنوز مطالبات مردم در مناطق سیل زده به شکلی مناسب پاسخ داده نشده است برگزاری این گونه جلسات هیچ توجیه عقلانی ندارد و تقدیر و تشکر واقعی را مردم باید با رضایت قلبی از مسئولین انجام دهند نه اینکه مسئولین به همدیگر هدیه دهند.

در نقطه مقابل این دیدگاه رویکردی هست که بر این باور است چون این سیل قدرت تخریب بیشتری نسبت به گذشته داشته در نتیجه پیامدهای بیشتری هم بر جای گذاشته است.

دهیار یکی از روستاهای سیل زده سوسنگرد می‌گوید: «با هلیکوپتر ارتش از بالا وضعیت آب‌گرفتگی روستاها رو دیدم. در امتداد روخانه پرواز کردیم. صحنه طغیان آب از جاهای مختلف را که دیدم متوجه شدم چقدر این سیل با سیل‌های قبلی متفاوت است و قدرت تخریبش بیشتر».

یکی از نکات جالب توجه در ارتباط با واکنش مردم مناطق درگیر سیلاب این است که حتی در مناطقی که خسارات چندان قابل توجه نبوده است مطالبات در حداکثر است و مردم انتظارات زیادی را مطرح می‌کنند. بسیاری از اهالی خواستار تعویض کولر، یخچال، لوازم آشپزخانه و دیگر وسایل اساسی زندگی‌شان با کالاهای نو و تازه هستند

دیگری مانند دفعات پیشین رخ دهد و تقویت و ترمیم سیل بند کنونی برای پاسخگویی به آن کافی است. طبق روال عادی همه افراد روستا که توانایی و بضاعت فعالیت در این زمینه را داشتند اعلام آمادگی کردند و نقش شیوخ عشیره های مستقر در این مناطق از این نظر واجد اهمیت است.

ابوسعید ساکن روستای هوفل در این باره می‌گوید: «مردم عرب همیشه کنار هم هستن. نه فقط برای این سیل. قبل از این هم ما کنار هم بودیم. توی روستا فاتحه و عروسی و جشن و عزا رو هم با هم می‌گیریم، ما یکی هستیم».

طبق تفاسیر مشارکت‌کنندگان، مشارکت‌پذیری بالای اعراب مناطق سیل‌زده خوزستان و تلاش‌های جمعی و گروهی آنان برای محافظت از روستاهایشان است. مشارکت در سیل در این روستاها به شکل ترمیم و اصلاح سیل بندها، انتقال زنان و کودکان و افراد مسن به مناطق امن، گردهمایی و دوره‌نشین برای بررسی بهترین راهکارهای مدیریت بحران محلی و... بوده است.

حسین در این باره می‌گوید: «سیل که به عنوان یک تهدید جدی تر شد اول به خدا و بعد به همدیگر پناه بردیم. می‌دونستیم به کمک همدیگه نیاز داریم، به بازران تک تک مردم روستا، به همت تک تک جوانان روستا، به پشتیبانی همه زنان روستا...».

در چنین بستر و زمینه مثبتی از همکاری و تعامل میان مردم روستا بدیهی بود که شاهد خلق صحنه‌هایی ماندگار از همبستگی روستاییان با یکدیگر باشیم. محمداقبر که از نیروهای امدادگر و فعال در جریان سیلاب بوده در این باره می‌گوید: «سیل خوزستان پرده‌هایی از عشق به همدیگر و یاری‌رساندن به هم روستایی را در روستاهای سوسنگرد به من نشان دادم که در سال‌های خلمتم در هلال احمر ندیده بودم. مردم دوشادوش هم و برای هم و علیه تهدید طبیعت یکدل شده بودند. با جان و دلشان گونی پر می‌کردند و شن جابجا می‌کردند تا ارتفاع سیل بند افزایش پیدا کند».

مشارکت در قسه سیل بعد دیگری هم دارد. مشارکت مردم در کنار نیروهای امدادگر و مسئولین. مشاهدات میدانی و گفتگو با ذینفعان پدیده سیلاب نشان می‌دهد مردم در روزهای درگیر سیلاب همکاری کمتری با مسئولین نشان دادند اما سطح همکاری شان با نیروهای عملیاتی ارتش، سپاه و هلال احمر بیشتر بوده است.

یاسر از اهالی روستای شاکریه سوسنگرد در این باره می‌گوید: «دولت می‌خواست دستور بده این کار رو انجام دهند که برا محافظت روستا بهتره. اما مردم ایده‌های بهتری داشتن به همین دلیل نمی‌پذیرفتیم. دولت می‌گفت؛ روستا رو رها کنید بروید جنگل. اما این توهین به ما بود. ما در جنگ هم روستامون رو رها نکردیم. سیل که جای خود دارد».

شده در سیل اخیر را بیش از ۳۰۰ روستا ذکر کرده‌اند. روستاهای تخلیه شده در برخی موارد مقاومت فراوانی از خود نشان دادند.

عبدالرضا از ساکنین خسرج در بخش کرخه می‌گوید: «به ما می‌گفتن روستا رو ترک کنین و برن داخل کمپ‌هایی که مشخص کردن. مردم گاو و گوسفند داشتن. وسایل کولر و یخچال داشتن. این سیل همیشه بوده. سیل بند رو تقویت نکردن اون وقت بدون ملاحظه به ما میگن از خونه هاتون برین بیرون».

علاوه بر اینکه نگرانی برای سرنوشت خانه و دارایی‌های افراد پس از تخلیه به عنوان یک انگیزه اصلی مقاومت در برابر تخلیه روستاها مطرح بوده است عوامل دیگری نیز مطرح بوده‌اند. برخی از روستاییان به وقوع سیل در سال‌های قبل اشاره می‌کنند و از اعتماد کم خود به دولت در مدیریت سیلاب و محافظت از خانه‌هایشان می‌گویند.

احمد در این باره می‌گوید: «ما نمی‌تونستیم سرنوشت زندگی مون رو بدیم دست مسئولینی که امروز هستند و فردا نیستند. چه تضمینی وجود داشت که اگر هرف دولت رو گوش بدیم و ترک می‌کردیم خسارات مون جبران بشه. سیل سال ۹۵ و سیل‌های قبل از اون که جبران نشدن رو الان چه کسی پاسخگو هست؟».

در بحران سیلاب، بخش قابل اعتنا و اتکالی از این سرمایه اجتماعی در استان خوزستان خود را نشان داد و متجلی شد و نتایج ارزشمندی نیز در اختیار مدیران و پژوهشگران و افکار عمومی قرار گرفت. در واقع واکنش مردم به بحران سیل، یک واکنش غریزی اما درخشان بود. مردم خوب فهمیدند که با هم و در کنار هم می‌توانند جلوی سیل را هم بگیرند. روحیه‌ای که نه تنها در شرایط مقاومت بلکه به هنگام سازندگی و در زندگی روزمره می‌تواند به نیکی استفاده شود. خروش مردم و این انرژی عظیم با حس کردن بحران و خطر ظهور می‌کند. این درک را باید پاس داشت و قدر نهاد که در عرصه‌های خطر سخت بدان نیازمندتریم. که در ذیل به این موارد اشاره خواهیم نمود:

وقتی از بحث سرمایه اجتماعی در ارتباط با سیل سخن می‌گوییم بی‌گمان می‌بایست مؤلفه‌هایی همچون اعتماد، مشارکت اجتماع محلی در فرایند سیل و همبستگی و ارتباطات در سطوح مختلف را در این زمینه در نظر گرفت. سیلاب در بخشی از استان خوزستان رخ داد که اکثریت مطلق جمعیت ساکن در آن از قومیت عرب هستند و از این نظر مختصات و ویژگی‌های خاص این رویداد از نظر اجتماعی و فرهنگی جالب توجه است. به طور کلی در فضای زندگی روستایی اعراب استان خوزستان روحیه مشارکت و همیاری محلی در سطح بالایی است، این را می‌توان از ترمیم و محافظت سالانه از سیل بندهایی دریافت که به شکل مداوم دفع کننده تهدیدات ناشی از طغیان رودهای مهم غرب استان به ویژه کرخه هستند. در چنین فضایی هنگامی که اولین تهدیدات سیل احساس شد اهالی تصور می‌کردند قرار است سیل

از جدیدترین چالش‌های مربوط به تحلیل داده‌های حاصل از روش نظریهٔ زمینه‌ای، استخراج مقوله هسته‌ای است که بتواند پوشش دهندهٔ مضامین مربوط به مفاهیم و مقوله‌های محوری تحقیق باشد. با در نظر گرفتن مفاهیم و مقوله‌های محوری تحقیق و در نظر گرفتن نظریه‌های جامعه‌شناختی موجود، به نظر محققان، مقولهٔ هستهٔ را می‌توان "تبعات اجتماعی - اقتصادی سیلاب"، تحلیل و تفسیر نمود.

ارزیابی اثرات زیست محیطی در بسیاری از کشورها به یک رویه و رویکرد در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی ملی تبدیل شده و به عنوان ابزار مدیریت محیط زیست در سطح وسیعی مورد پذیرش قرار گرفته است، اما این رویکرد بیشتر بر اهداف اقتصادی و زیست محیطی متمرکز است و به اثرات اجتماعی و فرهنگی مانند کیفیت زندگی و عدالت اجتماعی کمتر توجه می‌کند. ارزیابی اثرات اجتماعی که البته سابقه کمتری نسبت به ارزیابی اثرات زیست محیطی در برنامه‌ریزی توسعهٔ کشورها دارد، می‌کوشد به این پرسش راهبردی پاسخ دهد که توسعه تا چه اندازه با جامعه سازگار، دادگرانه و پایدار است و چگونه برای بازسازی معیشت و بهبود رفاه اجتماعی طیف گسترده‌ای از مردم تلاش می‌کند؟ بنابراین بررسی اثرات اجتماعی و فرهنگی از اولویت بیشتری برخوردار است. به همین جهت به اصول توسعه پایدار و یکپارچه نزدیکتر است.

در یک تعریف جامع، این پژوهشی بین رشته‌ای با محوریت علوم اجتماعی است که می‌کوشد با سهیم شدن در همهٔ مراحل برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی نتایج اقدامات توسعه‌ای شامل سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌ها، به شناخت معتبری از تغییرات ناشی از این اقدامات در محیط طبیعی و اجتماعی دست یابد و پیش از اجرا شدن اقدامات توسعه‌ای، تأثیرات اجتماعی ناشی از اجرای آنها را برآورد کند.

همچنین این پژوهش سعی بر آن دارد که شرایط اجتماعی موفقیت اقدامات توسعه‌ای را مطالعه کند؛ تأثیرات منفی این اقدامات را پیش از یک تعریف جامع، این پژوهشی بین رشته‌ای با محوریت علوم اجتماعی است که می‌کوشد با سهیم شدن در همهٔ مراحل برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی نتایج اقدامات توسعه‌ای شامل سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌ها، به شناخت معتبری از تغییرات ناشی از این اقدامات در محیط طبیعی و اجتماعی دست یابد و پیش از اجرا شدن اقدامات توسعه‌ای، تأثیرات اجتماعی ناشی از اجرای آنها را برآورد کند.

همچنین این پژوهش سعی بر آن دارد که شرایط اجتماعی موفقیت اقدامات توسعه‌ای را مطالعه کند؛ تأثیرات منفی این اقدامات را پیش بینی نماید و راهکارهایی برای حذف یا کاستن از تأثیرات منفی و تقویت تأثیرات مثبت ارائه دهد. رودخانه‌های بزرگی مثل کارون، دز و کرخه به علت جهت شیب کوه‌های زاگرس به سمت غرب و مرکز خوزستان تشکیل شده اند.

این منطقه، ارتفاع چندانی ندارند و اگر حجم بارش باران در مناطق شمالی استان زیاد شود، رودها طغیان می‌کنند و ممکن است سیلاب وارد تعدادی از این شهرها و روستاها شود. اتفاقی که در روزهای ابتدایی امسال رخ داد اما به

مردم اصرار داشتند که از تجارب خود در مدیریت سیلاب استفاده کنند و دولت این ملاحظه را داشت که این بار سطح هشدار فراتر از دفعات پیشین است و قصد داشت ایمنی بیشتری را برای مردم مهیا کند. اما عدم تفاهم درباره این مسئله چالش‌های بسیاری را در جریان مدیریت بحران ایجاد کرد. برخی دیگر از مردم دلیل همکاری نکردن خود را بی‌اعتمادی به شیوه‌های مدیریتی می‌دانستند و بر این باور بودند خودشان بهتر از دولت تشخیص می‌دهند که کار صحیح در این شرایط چیست. این اختلاف دیدگاه‌ها در مجموع سبب شد از منظر همکاری و مشارکت مردم و دولت به عنوان یک بعد مهم از سرمایه اجتماعی نیازمند توجه و اهتمام بیشتر باشد.

در بعد اعتماد نیز باید گفت مسئله اعتماد نهادی در ایران بسیار مهم بوده است. یک بعد این اعتماد به اعتماد مردم به یکدیگر بازمی‌گردد. در این سطح از همان لحظات اولیه در کنار سیلاب، شاهد سیل خروشان کمک‌های مردمی و اعلام آمادگی مردم از مناطق مختلف کشور برای حضور در مناطق سیل زده بوده ایم. این کمک‌های داوطلبانه مرزهای جغرافیایی و خرده فرهنگ‌های کشور را جابجا کرد و حتی سبب غافلگیری مردم مناطق سیل زده نیز شد.

مشارکت‌کننده‌ای از اهالی روستاهای سیل زده سوسنگرد در این باره می‌گوید: «مردم از مناطق مختلف کشور اومدن اینجا. از کرمان، تهران، اصفهان. همه جای ایران. می‌اومدن و برامون غذا درست می‌کردن. آب بین خانواده‌ها پخش می‌کردن. ناهار و شام مون تهیه می‌شد و می‌رسوندن دستمون».

کمک‌های مردمی محدود به توزیع غذا نبوده بلکه در ابعاد دیگر نیز در جریان بوده است.

محمد می‌گوید: «نیروهای داوطلب مردمی می‌اومدن و بزرگوارانه برامون سیل بند درست می‌کردن. قاتی می‌شدن با جوانان روستا و از بس خاکی و فروتن بودن قابل شناسایی هم نبودن. برا رضا خدا این کارا رو می‌کردن». شور و اشتیاق برای کمک و یاری رساندن در مناطق مختلف سیل زده به گونه‌ای بوده که سازماندهی این نیروها و کمک‌های داوطلب خود نیز به معضلی قابل توجه در آن شرایط سخت تبدیل شد.

رضا از امدادرسنان حاضر در آن لحظات چنین اظهارنظر می‌نماید: «سیلاب راه‌های اساسی رو محاصره کرده و راه‌های فرعی رو تخریب کرده بود اما کسانی رو می‌دیدیم که بدون هیچ ملاحظه‌ای ماشین‌های شخصی شون رو بعد از تحمل ساعت‌ها ترافیک به راه‌های فرعی روستایی می‌بردن و سعی داشتند اقلام تهیه شده را برسانند».

مقوله هسته تبعات اقتصادی - اجتماعی سیلاب‌ها

برمبنای مقولهٔ هسته که نشان‌دهندهٔ مضمون اصلی پژوهش و انتزاع‌شده از سایر مقوله‌های عمدهٔ پژوهش است، می‌توان گفت یکی

قضیه اول: کنش های فردی و سازمانی مانند ضعف مدیران بحران، عدم اطلاع رسانی سازمان های دولتی و غیردولتی و عملکرد ضعیف مسئولین سازمان های دولتی و غیردولتی در انجام وظایف منجر به تبعات اقتصادی - اجتماعی می گردد.

قضیه دوم: تدوین استراتژی های حفاظت از جان مردم مانند احداث سیل بند انسانی، نسپردن مسئولیت زندگی به دست مسئولین، مشارکت پذیری بالای اعراب مناطق سیل زده خوزستان، تقویت مجدد سیل بندها و بیمه منجر به از بین رفتن سرمایه اجتماعی (مقوله محوری)، برمی آید. با این اقدامات هدفدار (استراتژی های کنش) منجر به شکل - گیری ذهنیت های سیل زدگان در خصوص حضور گسترده ولی آشفته سازمان ها و مردم در صحنه سیلاب خواهند بود.

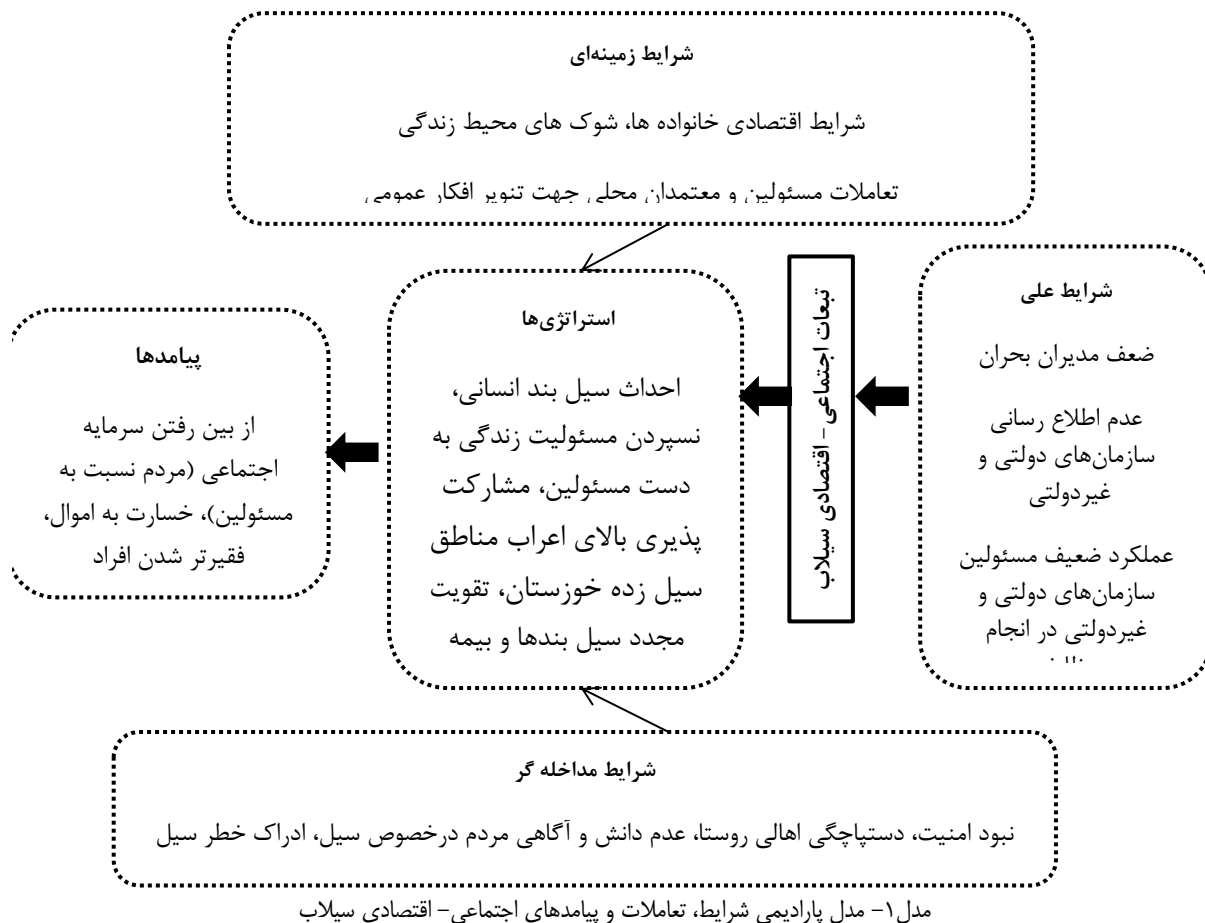
قضیه سوم: کنش های فردی مانند نبود امنیت، دستپاچی اهالی روستا، عدم دانش و آگاهی مردم در خصوص سیل، ادراک خطر سیل منجر به تحلیل سرمایه اجتماعی - اقتصادی می گردد.

دلیل وجود چند سد بسیار بزرگ بر روی این رودخانه ها (از جمله سد دز و کرخه)، بخش قابل توجهی از نزولات آسمانی مهار شده است

اتفاقی که در روزهای ابتدایی امسال رخ داد اما به دلیل وجود چند سد بسیار بزرگ بر روی این رودخانه ها (از جمله سد دز و کرخه)، بخش قابل توجهی از نزولات آسمانی مهار شده است. این منطقه، ارتفاع چندانی ندارند و اگر حجم بارش باران در مناطق شمالی استان زیاد شود، رودها طغیان می کنند و ممکن است سیلاب وارد تعدادی از این شهرها و روستاها شود. اتفاقی که در روزهای ابتدایی امسال رخ داد اما به دلیل وجود چند سد بسیار بزرگ بر روی این رودخانه ها (از جمله سد دز و کرخه)، بخش قابل توجهی از نزولات آسمانی مهار شده است.

قضایای تبعات اجتماعی - اقتصادی سیلاب

این تئوری براساس مدل پارادیمی، استخراج شده و شامل ۳ قضیه می شود که نشان دهنده چگونگی روابط میان مقوله های استخراج شده، هستند. این قضایا به شرح زیر مطرح می شوند:

رسانی زمان وقوع سیلاب، میزان رضایتمندی از عملکرد نهادها و مسئولین در نحوه امداد رسانی، میزان اعتماد بین مردم و نهادهای دولتی، میزان انسجام بین مردم به هنگام وقوع سیلاب، جابه جایی و مهاجرت بر اثر وقوع سیلاب، ارزیابی عملکرد سازمان های دولتی و

نتایج کمی

در بخش کمی با توجه به قضایای منتج از بخش کیفی، پرسش نامه ای در خصوص، میزان تخریب وسایل زندگی بر اثر وقوع سیل، نحوه اطلاع

غیردولتی در ارائه آموزش‌های ایمنی- بهداشتی در زمان وقوع سیلاب در منطقه سکونت سیل زدگان، میزان خسارت‌داری‌ها سیل‌زدگان تنظیم شده که در جدول (۳) به طور مختصر به آنها پرداخته شده است.

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخگوها برحسب سن، تحصیلات پاسخگویان و درصد خسارت‌داری‌ها

سن		سطح تحصیلات	
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
۲۳/۲	۱۱۳	۴۳/۷	۲۱۳
۴۰/۵	۹۷	۲۵/۱	۱۲۲
۲۸/۷	۱۴۰	۱۵/۰	۷۳
۶/۴	۳۱	۹/۲	۴۵
۰/۶	۰/۶	۳/۳	۱۶
۱۰۰٪	۴۸۴	۲/۷	۱۳-
		۱۰۰٪	۴۸۴
	شغل		دام
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
۴۵/۷	۱۹۹	۰/۸۶	۴۱۹
۲/۳	۱۰	۵/۳	۲۶
۸/۰	۳۵	۵/۳	۲۶
۴۳/۹	۱۹۱	۰/۲	۱
۱۰۰٪	۴۳۵	۹۶/۹	۴۷۲

مهمی است که باید مدنظر قرار بگیرد. جدول (۴)، توزیع فراوانی پاسخگویان را در خصوص مسائل مرتبط با سیلاب را نشان می‌دهد. داده‌ها بیان‌گر این است که ۳۳/۱ درصد پاسخگویان سیلاب اخیر را بلاء ناشی از سوء مدیریت دانسته‌اند و تنها ۵/۵ درصد چنین نظری نداشته‌اند.

۱. نگرش‌های مردم در خصوص مسائل مرتبط با

سیلاب

شناخت دقیق از لایه‌های مختلف جامعه، جلوگیری از بروز شکاف‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی و اهتمام به برنامه محوری از برنامه‌های

جدول ۴- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سیل به عنوان یک بلاء ناشی از سوء مدیریت

گزینه	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیلی زیاد	۱۵۶	۳۲/۰	۳۳/۱
زیاد	۱۲۳	۲۵/۳	۲۶/۱
متوسط	۱۴۹	۳۰/۶	۳۱/۶
کم	۲۶	۵/۳	۵/۵
خیلی کم	۱۸	۳/۷	۳/۸
جمع کل	۴۷۲	۹۶/۹	۱۰۰

روستاها دانسته‌اند و تنها ۱۷/۳ درصد معتقدند یک بلاء ناشی از سوء مدیریت بوده است.

جدول (۵)، توزیع فراوانی پاسخگویان را در خصوص سیل در روستاهای آسیب‌پذیر و سایر روستاها نشان می‌دهد. داده‌ها بیان‌گر این است که ۲۱/۱ درصد پاسخگویان سیل اخیر را به عنوان یک بلای طبیعی در

جدول ۵- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سیل به عنوان بلای طبیعی در روستاهای آسیب پذیر

گزینه	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیلی زیاد	۱۰۱	۲۰/۷	۲۱/۱
زیاد	۱۱۵	۲۳/۶	۲۴/۰
متوسط	۸۳	۱۷/۰	۱۷/۳
کم	۸۳	۱۷/۰	۱۷/۳
خیلی کم	۹۷	۱۹/۹	۲۰/۳
جمع کل	۴۷۹	۹۸/۴	۱۰۰

جدول ۶- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سیل به عنوان یک بلایای طبیعی

گزینه	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیلی زیاد	۱۸۵	۳۸/۰	۳۹/۵
زیاد	۱۳۵	۲۷/۷	۲۸/۸
متوسط	۱۱۴	۲۳/۴	۲۴/۴
کم	۲۸	۵/۷	۶/۰
خیلی کم	۶	۱/۲	۱/۳
جمع کل	۴۶۸	۹۶/۱	۱۰۰

۲. شناخت و ذهنیت ها در مقابل سیلاب

به طور کلی جدول (۷) توزیع فراوانی پاسخگویان را براساس شناخت و ذهنیت‌ها در مقابل سیلاب را نشان می‌دهد. داده‌ها بیانگر آن است که عدم مقاومت پاسخگویان در واگذاری اراضی و انتقال تجربیات خود به سایر مردم تا حدی در واکنش آنها به سیلاب اخیر مؤثر بوده است.

جدول (۶)، توزیع فراوانی پاسخگویان نشان می‌دهد که ۳۹/۵ درصد پاسخگویان سیل را به عنوان یک بلای طبیعی در نظر گرفته اند و تنها ۱۳ درصد مخالف این نظر می‌باشند. به طور کلی تحلیل یافته‌های حاصل از نگرش مردم نسبت به سیل نشان می‌دهد که ۳۹/۵ درصد پاسخگویان سیل را به عنوان یک بلای طبیعی در نظر گرفته اند.

جدول ۷- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب ذهنیت آنها در مقابل سیلاب

گزینه	میانگین	انحراف معیار	واریانس	جمع کل
ذهنیت‌های مردم در مقابل سیلاب	۴/۵۸	۱/۹۵	۳/۸۲	۴۶۱

۳. نحوه انجام وظایف سازمان‌ها در سیلاب اخیر

نیرو و مدیریت سدها و کمیته امداد دارای بیشترین میانگین ۳/۷۱ و ۳/۴۰ درصد در بین سازمان‌های دیگر از نظر نامناسب بودن در ارائه خدمات را دارا می‌باشند.

جدول (۸) توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب انجام درست وظایف توسط سازمان‌ها در ارائه خدمات بیانگر این است که سازمان وزارت

جدول ۸- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب انجام وظایف سازمان‌ها در مقابل سیلاب

گزینه	میانگین	انحراف معیار	واریانس
سازمان هواشناسی	۳/۴۰	۱/۴۳	۲/۰۵۱
وزارت نیرو و مدیریت سدها	۳/۱۲	۱/۳۶	۱/۸۷
هلال احمر	۲/۷۳	۱/۱۷	۱/۳۸
سازمان‌های کمک رسانی دولت	۲/۹۵	۱/۲۲	۱/۵۰
ارتش	۲/۸۲	۱/۳۲	۱/۷۴
سپاه	۲/۳۲	۱/۳۷	۱/۸۸

۱/۸۸	۱/۳۷	۲/۹۰	صدا و سیما
۱/۵۷	۱/۲۵	۲/۲۱	سازمان‌های کمک رسان مردمی
۱/۸۶	۱/۳۶	۳/۷۱	کمیته امداد

جدول (۹)، توزیع فراوانی پاسخگویان را بر حسب کل خسارت وارد شده به اموال، قابلیت استفاده از اموال و جبران خسارت را نشان می‌دهد. داده‌ها بیانگر این است که ۱۹/۶۱ درصد پاسخگویان ذکر کرده‌اند که وسایل زندگی‌شان خسارت دیده است و ۱۶/۷۵ ذکر نموده‌اند که وسایل زندگی قابلیت استفاده را دارد و ۲۱/۶۲ درصد بیان نموده‌اند که خسارت وارد شده بر اموال جبران شده است.

جدول ۹- مقدار کل خسارت و جبران دارایی‌های منزل

گزینه	میانگین	انحراف معیار	واریانس
خسارت وارد شده به اموال	۱۹/۶۱	۲/۲۰	۴/۸۴
قابلیت استفاده از اموال	۱۶/۷۵	۵/۴۰	۲۹/۲۵
جبران خسارت	۲۱/۶۲	۹/۰۸	۸۲/۵۵

جدول (۱۱)، توزیع فراوانی پاسخگویان را بر حسب درصد کل خسارت وارد شده به اموال را نشان می‌دهد. داده‌ها بیانگر این است که بیشترین خسارت به یخچال و تلویزیون با ۹۶/۷۸ و ۹۵/۹۷ درصد می‌باشد.

جدول (۱۰)، توزیع فراوانی پاسخگویان را بر حسب میزان کل خسارت وارد شده به اموال را نشان می‌دهد. داده‌ها بیانگر این است که به ترتیب ۹/۰۳، ۸/۰۳ و ۳/۷۶ درصد پاسخگویان بیشترین خسارت وارده را بر ابزار کسب و کار، لوازم آشپزخانه و منزل مسکونی ذکر نموده‌اند.

جدول ۱۰- جبران خسارت به تفکیک هر کدام از اموال

میزان خسارت وارده شده	میانگین	انحراف معیار	واریانس	حداقل خسارت	حداکثر خسارت
منزل مسکونی	۳/۷۶	۱/۳۹	۱/۹۳	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
مزرعه کشاورزی	۱/۷۲	۱/۹۴	۳/۷۸	۵۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
باغات	۱/۱۳	۲/۵۸	۶/۶۵	۱۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰۰
محل کسب و کار	۶/۲۰	۱/۱۶	۱/۳۶	۵۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰
ابزار کسب و کار	۹/۰۳	۱/۴۶	۲/۱۴	۱۵۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
یخچال	۱/۰۸	۱/۹۶	۳/۸۵	۱۷۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
تلویزیون	۱/۴۵	۵/۲۷	۲/۷۸	۳۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰
فرش	۱/۲۷	۳/۴۱	۱/۱۶	۸۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰
لوازم آشپزخانه	۸/۰۳	۱/۲۸	۱/۶۴	۱۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰۰
کولر	۱/۵۴	۴/۳۳	۱/۸۸	۵۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰
خودرو شخصی	۳/۰۶	۲/۴۲	۵/۸۵	۷۵۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰۰۰۰
موتورسیکلت	۱/۳۷	۱/۳۸	۱/۹۲	۳۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰

جدول ۱۱- مقدار خسارت به تفکیک هر کدام از اموال

درصد خسارت وارده شده	میانگین	انحراف معیار	واریانس	حداقل خسارت	حداکثر خسارت
منزل مسکونی	۴۲/۵۷	۲۷/۰۳	۷۳۰/۹۶	۱۰	۱۰۰
مزرعه کشاورزی	۹۱/۶۶	۲۰/۳۷	۴۱۴/۹۹	۰	۱۰۰
باغات	۶۷/۳۳	۲۹/۸۷	۸۹۲/۳۸	۲۰	۱۰۰
محل کسب و کار	۶۲/۶۳	۲۵/۷۷	۶۶۴/۴۵	۳۰	۱۰۰
ابزار کسب و کار	۸۰/۸۳	۲۴/۶۶	۶۰۸/۳۳	۴۰	۱۰۰

۱۰۰	۲۰	۱۶۲/۴۵	۱۲/۷۴	۹۶/۷۸	یخچال
۱۰۰	۱۰	۲۳۹/۸۷	۱۵/۱۶	۹۵/۹۷	تلویزیون
۱۰۰	۰	۷۶۹/۳۹	۲۷/۷۳	۸۱/۰۴	فرش
۱۰۰	۱۰	۸۳۷/۸۳	۲۸/۹۴	۶۶/۵۸	لوازم آشپزخانه
۱۰۰	۱۰	۲۹/۶۸	۱۷/۱۳	۹۴/۱۳	کولر
۱۰۰	۲۰	۱۱۹۷/۵۰	۳۴/۶۰	۶۲/۵۰	خودرو شخصی
۱۰۰	۲۰	۱۰۹۷/۴۳	۳۳/۱۲	۷۱/۵۳	موتورسیکلت

ابعاد سرمایه اجتماعی مشارکت اجتماعی با میانگین ۵/۲۴ درصد و همبستگی اجتماعی با میانگین ۶/۰۱ در مقایسه با حداکثر میانگین سرمایه اجتماعی که معادل ۳۰٪ می‌باشد و بعد اعتماد اجتماعی با میانگین ۷/۸۴ درصد در مقایسه با حداکثر میانگین ۴۰٪ نشان از پایین بودن ابعاد سرمایه اجتماعی در بین پاسخگویان می‌باشد.

در نهایت پس از تحلیل ذهنیت و انگاره های سیل زدگان، توزیع فراوانی پاسخگوها برحسب سرمایه اجتماعی کل و ابعادش (جدول ۱۲) بیانگر آن است که، متغیر سرمایه اجتماعی (کل) با در نظر گرفتن حداقل یک و حداکثر ۱۰ سؤال دارای میانگینی حدود ۱۸/۹۴ می‌باشد که نشان دهنده مشارکت اجتماعی، همبستگی اجتماعی و اعتماد اجتماعی پایین در بین مردم در زمان وقوع سیلاب بوده است. همچنین در بین

جدول ۱۲- توزیع فراوانی پاسخگوها برحسب سرمایه اجتماعی کل و ابعاد آن

متغیر	میانگین	حداقل	حداکثر	انحراف معیار	جمع کل
سرمایه اجتماعی کل	۱۸/۹۴	۱	۱۰	۶/۳۹	۴۴۱
مشارکت اجتماعی	۵/۲۴	۱	۳	۲/۰۳	۴۷۳
ابعاد سرمایه اجتماعی	۷/۸۴	۱	۴	۳/۱۷	۴۶۰
همبستگی اجتماعی	۶/۰۱	۱	۳	۲/۶۳	۴۷۵

علاوه بر مسائل محیطی و اقتصادی، تنش‌های اجتماعی چندی به دنبال داشته، منطقه را آبدستن تحركات ضد امنیتی می‌کند. لذا یکی از راهکارهای نوین در تبیین و مدیریت بحران‌های اجتماعی بکارگیری سرمایه اجتماعی و نقش آن در بحران‌های اجتماعی می‌باشد. به عبارتی هرچه بر میزان سرمایه اجتماعی شهروندان افزوده شود، مدیریت بحران‌های اجتماعی در آنها بهتر خواهد شد. بحران اجتماعی شرایطی است که می‌تواند احساس منفی از حال، ارزیابی منفی از آینده و احساس ناممکن بودن راه‌حل‌های عادی می‌تواند منجر به احساس ناکامی شود که مطابق نظریه یادگیری اجتماعی بندورا انواع کنش‌ها را در افراد سبب می‌شود. در بحران اجتماعی نیز مثل هر شرایط بحرانی دیگر فرد دچار فشار روانی و سپس احساس ناکامی و سرخوردگی می‌شود. انگاه مثل هر ناکامی و سرخوردگی دیگر، طیفی از واکنش‌ها در او شکل می‌گیرد. البته پایه پای رشد این عوارض بحرانی، راه‌حلهایی نیز پدید می‌آیند و رشد می‌کنند. این راه حل‌ها شامل برخوردهای سیاسی خشونت بار (شورش و انقلاب)، سیاسی غیرخشونت بار (اصلاح طلبی) و غیرسیاسی غیرخشونت بار (فعالیت‌های مدنی) هستند. که با

بحث و نتیجه‌گیری

پدیده‌های طبیعی جنبه‌های مهم اجتماعی فرهنگی دارند که بی توجهی به آنها می‌تواند ابعاد خسارت را بیشتر کند و یا برعکس توجه به آنها سازمان‌دهی خوب برای مواجهه با بلایای طبیعی ایجاد کند. پژوهش حاضر، با هدف فهم ابعاد و زوایای بحران سیلاب اواخر سال ۱۳۹۷ و ابتدای سال ۱۳۹۸ در استان خوزستان به انجام رسیده است. در این پژوهش بررسی، درک، تفسیر و فهم تجربه سیلاب، آنگونه که توسط مردم تحت مطالعه روایت می‌شود، سیل اخیر مصیبت و فاجعه ملی بود اما خوشبختانه نوعی خودآگاهی را در سطح جامعه به وجود آورده است. وقوع سیل تقریباً یک پدیده ی دایمی است و مردم به آن پیش آگاهی دارند، اما به دلیل فقر معیشتی و امکانات ناچیز تنها سعی بر حفظ جان و اموال خود دارند و برای حل معضل نمی‌توانند به طور اساسی اقدامی نمایند. دوم این که انتظارات کمک از دولت و وعده‌های بی اساس مدیران و مسؤولان منطقه ای ایجاد بدبینی و شکاف میان حاکمان محلی و مردم را به دنبال داشته است، سوم این که تلفات انسانی و دامی از پیامدهای نامطلوب این حادثه طبیعی قابل کنترل است که

شهر که در کنار رود کرخه قرار دارند، در یک روز چند سخن متفاوت از رده‌های مختلف از فرماندار معین تا استاندار و وزیر کشور بیان نمودند که همه چیز به ایجاد ابهام در مورد وضعیت سیل شد، که پیامد آن بالطبع جز آشفته‌بازاری که نمایان است نبود. سیل اخیر پرسش‌هایی در مسئله سلبریتی‌ها و ورود آنها به مسائل مختلف همچنین در مورد بکارگیری متخصصان مدیریت بحران و توجه به برنامه‌ریزی‌های کلان را مطرح نموده است. از آنجا که سیل باعث می‌شود تا عمر سدها کوتاه شود، چون از گل و لای در شده اند و در نتیجه آب کمتری را ذخیره می‌کنند. پس باید برای اینکه عمر سدها کوتاه نشود، راهکارهای لازم را انجام داد، چون در تداوم چنین شرایطی آب سدها کاهش پیدا کرده و حتی تمام می‌شوند و اوضاع به قدری بد می‌شود که تهران ۵۰ سال دیگر آب نخواهد داشت. برای جلوگیری از این بحران، باید سه کار مدنظر تصمیم‌گیران قرار بگیرد. اول آب‌خیزداری، دوم ایجاد سد رسوبی و در نهایت شست و شوی هیدرولیک آب سدها که با انجام این سه مورد می‌توان به آینده‌ای پر آب امید داشت. در نهایت امیدوارم، مسئولان به جای اینکه فکر الان باشند، آینده‌نگری کنند تا از مشکلات پیش‌رو جلوگیری کنند.

ملاحظات اخلاقی پیروی از اصول اخلاق پژوهش

همکاری مشارکت‌کنندگان در تحقیق حاضر به صورت داوطلبانه و با رضایت آنان بوده است.

حامی مالی

هزینه تحقیق حاضر توسط نویسندگان مقاله تأمین شده است.

مشارکت نویسندگان

طراحی و ایده‌پردازی: حسین ملتفت، مرضیه شهریاری؛ روش‌شناسی و تحلیل داده‌ها: مرضیه شهریاری؛ نظارت و نگارش نهایی: حسین ملتفت، مرضیه شهریاری.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

یکدیگر و با انحرافات اجتماعی و اختلالات روانی رابطه‌ای تعادلی دارند و نهایتاً اگر ناکامی که پدیدآورنده اصلی همه آن‌ها و خود نتیجه بحران اجتماع است برطرف نشود، به تدریج شاهد تغییر تعادل آنها از غیرخسونت بار به خسونت بار و از غیرسیاسی به سیاسی خواهیم بود (۳۰). همچنین براساس نتایج حاصل از یافته‌های توصیفی در بخش کمی در سیلاب اخیر وضعیت سرمایه اجتماعی در ابعاد اعتماد و همبستگی اجتماعی قابل تحلیل می‌باشد. به نوعی سیل اخیر رابطه مردم با مردم را دستخوش تغییر کرد با توجه به تنوع اقوام در ایران، یک همبستگی اجتماعی رخ بدهد وقتی مردم می‌دیدند که هم‌وطنان خود با زبان‌ها و قوم‌های مختلف نگران و همدرد و همدل آنها و در حد بضاعت همیار آنها بود این اتفاق یک رخداد مثبتی است که صورت گرفت. که همین همبستگی اجتماعی نشانگر این است که مردم نسبت به مسئولین و دولت مأیوس شدند و هیچکس غیر از غیرت خود به یاری آنها نمی‌رسد. در نهایت مردم نسبت به دولت بی‌اعتماد شدند و با اینکه می‌دانند شدنی نیست. بازم خواستار محکوم کردن مقصران اصلی سیل اخیر هستند.

در نهایت در سیلاب اخیر در استان خوزستان مشخص شد، آب هر قدر که گل آلود بود اما شفاف سازی نمود. برخی پیام‌ها را با صراحت تمام گفت و از رازهایی پرده برداشت. ما در این مدت و درست وقتی که صدای ناقوس «جنگ آب» از گوشه و کنار جهان به گوش می‌رسد هنوز هم در مدیریت آب اندر خم یک کوچه ایم و انگار همانطور که با پمپاژ پول نمی‌توان اقتصادی بیمار را شفا داد، با پمپاژ آب هم نمی‌توان نسخه آب شفاف‌بخش برای وضعیت آبی کشور نوشت. سیل اخیر فربه بودن برخی ساختارها و اختیارات موازی را فریاد زد. اطلاع‌رسانی هم مشکل دیگری بود که به لطف سیل غبار آن کمی زدوده شد تا نیاز به آموزش همگانی، رسانه‌های حرفه‌ای در زمینه آموزش و البته مسئولانی که در بحران‌ها بدانند حرف‌هایی که می‌زنند قرار است چه کند، بیش از پیش واضح شد؛ برای مصداق در مورد سیل خوزستان و تخلیه چهار

<http://www.tabnakmazani.ir/fa/news/730492>. [In Persian]

- Adger, W. N., T. P. Hughes, and C. Folke, S. R. Carpenter, and J. Rockström. 2005. Social-ecological resilience to coastal disasters. *Science* 309, 1036-1039, doi.org/10.1126/science.1112122
- Alimardani, M. 2019. Flood and its effects on community health www.tabnakmazani.ir/fa/news/730492.
- Blaikie, N. 2016. *Social Research Design* (Translator: Hassan Chavoshian), Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Berkes, F. 2007. Understanding uncertainty and reducing vulnerability: lessons from resilience thinking. *Natural Hazards*, 41(2), 283-295, doi.org/10.1007/s11069-006-9036-7.
- Corbin J, Strauss A. 2014. *Basics of qualitative research: Techniques and*

- procedures for developing grounded theory, Sage publications.
6. Cutter, S. L., Ash, K. D and Emrich, C. T. 2014. The geographies of community disaster resilience. *Global environmental change* ,29, 65-77.
  7. Dastorani, M., Hayatzadeh, M. 2010. Evaluation of the most important factors effecting maximum flood discharge using sensitivity analysis of empirical formulae. *Journal of Arid Biome*, 1(1), 1-12. [In Persian].
  8. Forrest S., Maarja Trell, E., Johan Woltjer, J. 2019. Civil society contributions to local level flood resilience: Before, during and after the 2015 Boxing Day floods in the Upper CalderValley, *Transactions of the institute of British geographers*, 44(2), 422-436, doi.org/10.1111/tran.12279.
  9. Ghadimi, F., Mohammadi, S. S. 2019. Determining the flood periods of Nizar River in Qom usin.Ghuor, H.A. 1996. Floods and flood-prone areas in Iran. *Geographical Research Quarterly*, 40. [In Persian].
  10. Ghayyur, A. 1996. Floods and flood-prone areas in Iran. *Geographical Research Quarterly*, 40. [In Persian].
  11. Hemmati, M. Bruce R. Ellingwood, M. 2020. The Role of Urban Growth in Resilience of Communities under Flood Risk, *Eatths Future*, 8(3) , <https://doi.org/10.1029/2019EF001382>.
  12. Kardvani, P. 1983. Water resources and issues in Iran, Agah Publications. [In Persian].
  13. Kaboli, S., Hekmatzadeh, A. A., Torabi Haghghi, A. 2020. Determining the temporal and spatial pattern of rainfall density index in IRN. *Journal of Water Resources Engineering*, 13, (46), 68-57. [In Persian].
  14. Klein, R. J., Smit, M. J., Goosen, H., and Hulsbergen, C. H. 1998. Resilience and vulnerability: coastal dynamics or Dutch dikes? *Geographical Journal*, 259-268.
  15. Karrasch, L., Britta Restemeyer, B., Thomas K. 2021. The 'Flood Resilience Rose': A management tool to promote transformation towards flood resilience, *Journal of flood risk anagement*, 38(2), 9-16, doi.org/10.1111/jfr3.12726
  16. Liao, K.L. 2012. Source a Theory on Urban Resilience to Floods-A Basis for Alternative Planning Practices, *Ecology and Society*, Resilience Alliance Inc. 17(4) ,www.jstor.org/stable/26269244.
  17. Moghanli, E. 2018. Social study of Golestan flood; Looking at the results of a field research, *Turkish-Persian-Azeri International Quarterly*, 39. [In Persian].
  18. Mokhtari, S. 2009. Flood control strategies, housing and rural environment59. [In Persian].
  19. Merianji, Z., Abbasi, H. 2005. Examination of Flood Occurrence Causes in Hamedan Province. *Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR)*, 14(54), 47-50. [In Persian].
  20. Muslimi, A. R. 2009. Familiarity with natural disasters and unexpected conditions and relief measures, *Publications of the Deputy Minister of Extension and Public Participation of the former Ministry of Jihad Sazandegi*. [In Persian].
  21. Manyena, S. B. 2006. The concept of resilience revisited. *Disasters*, 30(4), 433-450. doi.org/10.1111/j.0361-3666.2006.00331.x
  22. Mileti, D. S. 1999. *Disasters by design, a reassessment of natural hazards in the United States*. Joseph Henry Press, Washington D.C., USA.
  23. Maguire, B., Hagan, P.C. 2007. Disaster and communities; uderstanding social Resilience. *Journal Emergency Management*, 22, 16-20.
  24. Newman, L. 2019. *Social Research Methods: Volume One: Quantitative and*

- Qualitative Approaches (Translator: Abolhassan Faghihi and Asal Aghaz), Tehran: Termeh, Iranian Association of Management Sciences. [In Persian].
25. Naqdipour Birgani, M. 2012. Evaluation of resilience to reduce the effects of urban floods, Case study: Ahvaz. Master Thesis of Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. [In Persian].
  26. Pelling, M. 2003. Vulnerability of Cities: Natural Disasters and Social Resilience. Earthscan Publications, London, UK
  27. Priest, S. 2021. Why understanding behaviour matters for flood risk management? Lood Risk Management, 14(2), 16-1, e12724.
  28. Qaderi, S. 2016. Socio-economic consequences of floods in Iran (2015), tnews.ir. [In Persian].
  29. Rezaei, M.R. 2010. Explaining the resilience of urban communities in order to reduce the effects of natural disasters, a case study: Tehran metropolis, PhD thesis, Tarbiat Modares University, Tehran. [In Persian].
  30. Rafiei, H., Madani Ghahfarkhi, S. 2005. Non-political reactions to social crises: (Foundations of a Hypothesis), Social Welfare, 4(16), 136-105. [In Persian].
  31. Restemeyer, B., Woltjer, J., annnd van den Brink, M. 2015. A strategy-based framework for assessing the flood resilience of cities – A Hamburg case study, Planning Theory & Practice, 16(1), 45– 62.
  32. Vousdoukas, M. I., Mentaschi, L., Voukouvalas, E., Bianchi, A., Dottori, F., & Feyen, L. 2018. Climatic and socioeconomic controls of future coastal flood risk in Europe. Nature Climate Change, 8(9), 776– 780.

